

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Ajaloo ja Arheoloogia Instituut
Uusima aja osakond

Oskar Ausmees

**Eesti Sotsialistliku Töölispartei kujunemine ja selle
osalemine III Riigikogu valimistel**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Ago Pajur

Tartu 2014

Sisukord

Sissejuhatus	2
Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei kujunemine	5
ESTP tegevusprogramm (1925) ja valimisprogramm (1926)	16
ESTP Riigikogu III koosseisu valimistel	24
Kokkuvõte	33
Kasutatud allikad ja kirjandus	36
Lisad	38
Summary	50

Sissejuhatus

Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei moodustamist ning selle valimisvõitu 1926. aasta III Riigikogu valimistel võib pidada väikeseks pöördeks Eesti sisepoliitikas. Vasakpoolsed parteid olid tugevalt esindatud juba Asutavas Kogus, kuid siis tulenes nende populaarsus erakordsetest teguritest – nagu ka ülejäänud Euroopas sel ajal – majanduslikust vaesumisest ning sõjatüdimusest ning seda võib pidada pigem erandolukorraks. Siis kui need erakordsed tegurid ära langesid, toimus pööre parempoolsema poliitika suunas. 1926. aasta valimised toimusid aga suhteliselt rahulikus olukorras ning sotsialistide valimisvõitu nendes võib pidada potentsiaalselt kaugeleulatavamate tulemustega sündmuseks kui vasakpoolsete domineerimist Asutavas Kogus. Nad panid alguse sotsiaaldemokraatia hiilgeajale Eestis, mis kestis kuni 1930. aastate alguseni. ESTP mõju tipuks oli sotsiaaldemokraat August Rei poolt juhitud valitsuse ametisolemise aeg, mis kestis 1928. aasta detsembrist 1929. aasta juulini. Kui pikaajaseks oleks sotsiaaldemokraatide mõju suurenemine osutunud, on võimatu öelda, sest peagi pärast seda jõudsid Eestisse ülemaailmse majanduskriisi mõjud, mis surusid väikeriigi sisepoliitikale oma pitseri. See ajajärk oli tähtis ka sellepärast, et tol perioodil eemaldus ESTP aina enam oma senisest vasakpoolsest marksistlikust liinist, mis rõhutas klassivõitlust ning eitas koostööd kodanlike erakondadega ja osalemist koalitsioonivalitsuses. Selle asemele hakkas mõjule pääsema reformistlik suund, mis nägi ette, et sotsiaaldemokraatlike erakondade eesmärk on töötavate kihtide elu parandamine kapitalismi tingimustes. Kuna ESTP oli üheks tähtsamaks poliitiliseks erakonnaks, avaldasid need arengud mõju ka tolleaegsele Eesti ühiskonnale. Seetõttu on tähtis mõista, kuidas suutsid sotsialistid suurendada oma populaarsust ning mis olid selle protsessi põhjused. Käesolev bakalaureusetöö käsitlebki seda teemat.

Selleks, et vastata ülalpool toodud küsimusele, kajastatakse antud töös Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei ja Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei liitumist suuremaks ja mõjukamaks ESTP-ks, mis leidis aset ajavahemikul 1923-1925. Kuna valimistulemused on lahutamatu seotud partei programmiga, heidetakse pilk kavale, millega ESTP läks 1926. aasta valimistele ja partei esinemist nendel. Need teemad määravad ka töö jaotuse peatükkideks: esimene neist käsitleb Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei ja Eesti

Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei liitumist ESTP-ks, teine peatükk võrdleb partei tegevusprogrammi ja valimisprogrammi 1926. aasta valimiste eel ning kolmandas peatükis vaadeldakse valimistulemusi ning heidetakse pilk nende võimalikele põhjustele.

Kuigi ESTP esinemist 1926. aasta valimistel on käsitletud Eesti ajaloo üldkäsitlustes, ei ole ei parteile endale ega valimiste tulemuste analüüsile palju tähelepanu pööratud. ESTP valimisvõitu on seletatud vasakjõudude koondumisega ühte erakonda ja kommunistide populaarsuse vähenemisega.¹ Rein Toomla politoloogia poole kalduvast raamatust „Eesti erakonnad“² osutusid kasulikuks kohad, kus käsitleti lähemalt sotsialistlike parteide programmilisi seisukohti ning samuti asjaolu, et autor läheneb teemale erakondade keskselt, mitte ei vaatle sotsialistlikku liikumist kui tervikut. Olaf Kuuli raamat „Sotsialistid ja kommunistid Eestis 1917-1991“³ käsitleb oma laia ajaskaala ning teemavaliku tõttu vajalikku ajaperioodi vaid põgusalt keskendudes teatud aspektidele – näiteks sotsialistlike parteide liikmeskonna arvukus ning ISTP ja ESDTP ühinemise lähemad asjaolud. Herbert-Armin Lebbini raamatu „Sotsiaaldemokratismi pankrot Eestis“ plussiks on asjaolu, et keskendutakse just antud töö teemaga seotud ajajärgule ning uurimuses on kasutatud rohkelt arhiivimaterjale.⁴ Kuna töö kirjutati nõukogude ajal, domineerivad selles tolelaegne retoorika ja hinnangud. Bakalaureusetöös on teistest rohkem tuginetud viimatimainitud kahele raamatule. Lisaks sellele on suuremal määral kasutatud ESTP häälekandja ajaleht *Ühenduse* numbreid. Mainitud ajaleht oli ESDTP ja ISTP varajase koostöö vili, mida parteid hakkasid välja andma 1923. aasta novembris. Peatoimetaja kohale asus sotsiaaldemokraat Karl Ast ning toimetusse kuulusid veel sotsiaaldemokraadid Leopold Johanson ja August Rei ning iseseisvad sotsialistid Erich Joonas ja Oskar Gustavson. Tegu oli nädalalehega, mis 1925. aasta novembrist hakkas ilmuma kaks korda nädalas. Selles kajastati Eesti sotsialistide seisukohti paljudes küsimustes, mis oli kasulikuks täienduseks sekundaarkirjandusele ning

---

¹ Eesti ajalugu VI: Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Peatoim. Sulev Vahtre. Tartu, Ilmamaa, 2005, lk 71

² Rein Toomla. Eesti erakonnad. Tallinn, Eesti entsüklopeediakirjastus, 1999

³ Olaf Kuuli. Sotsialistid ja kommunistid Eestis 1917–1991. Tallinn, 1999

⁴ Herbert-Armin Lebbin. Sotsiaaldemokraatia pankrot Eestis. Tallinn, Eesti raamat, 1970

allikapublikatsioone. Viimastest on töös näiteks kasutamist leidnud ESTP 1926. aasta tegevusprogramm ning sama aasta valimistulemuste statistika.⁵

---

⁵ Eesti Vabariigi sisepoliitika 1921–1929: dokumentide kogumik. Koost. Jüri Ant jt. Tallinn-Tartu, Rahvusarhiiv, 2002; III Riigikogu valimised: 15.–17. mail 1926. Tallinn, Riigi statistika keskbüroo, 1927

Eesti Sotsialistliku Töölise Partei kujunemine

1925. aasta 9.-10. aprillil peeti Tallinnas Eesti sotsialistlike erakondade kongress, millel sai teoks Eesti Sotsiaaldemokraatliku Töölise Partei (ESDTP) ja Iseseisva Sotsialistliku Töölise Partei (ISTP) ühinemine Eesti Sotsialistlikuks Töölise Parteiks (ESTP).⁶

ESTP peamiseks eelkäijaks oli ESDTP, mis alustas tegevust 1917. aastal. ESDTP sattus rünnakute alla nii paremalt kui ka vasakult. Ühelt poolt kritiseerisid erakonda kommunistid, kes pidasid sotsiaaldemokraate *tööraha reeturiteks*. Teiselt poolt parempoolsed erakonnad, kelle arvates polnud sotsiaaldemokraatidel ja kommunistidel vahet. Sellest hoolimata kujunes ESDTP-st üks mõjukamaid poliitilisi jõude Eesti Vabariigis.⁷

1922. aastal ESDTP kongressil uuendati ja täiendati partei senist, 1917. aastal vastuvõetud, programmi. Kui varasem programm oli pigem teoreetiline ja projitseeritud pikemasse perspektiivi, siis uues olid määravad konkreetsemad nõudmised. Mõlemas programmis rõhutati kapitalistliku ühiskonna perspektiivitust ning sotsialistliku revolutsiooni vältimatust. 1922. aasta programmis kirjeldati soovitatavat revolutsioonilist riigikorda kui *proletariaadi diktatuuri*, kuigi seda otseselt välja ei öeldud.⁸ Riikluse puhul kadus ära Eesti osariigiks saamine Venemaa föderatiivses vabariigis, sest poliitiline olukord oli muutunud.⁹ Tähtsaimad poliitilised nõudmised olid keskendunud demokraatliku korra ja kodanikuvabaduste kindlustamisele. Kui 1917. aasta programmis oli majandust käsitletud üldistavalt, siis 1922. aasta programmis olid nõudmised konkreetsemad – näiteks nõuti progresseeruva tulumaksu sisseviimist ning rikkuse kontsentratsiooni (ka pärandi) maksustamist. Sotsiaal- ja agraarpoliitika jäid põhijoontes samaks. Mõlemas programmis nõuti suurmaaomandi tingimusteta konfiskeerimist, 1922. lisandus sellega seoses punkt, et

---

⁶ Toomla, lk 153

⁷ Kuuli, lk 35

⁸ Samas, lk 36

⁹ Toomla, lk 127

ollakse baltisakslastelt konfiskeeritud maa eest hüvitise maksmise vastu.¹⁰ Sotsiaalalal nõuti tasuta arstiabi sisseviimist ning mitmeid tööliste olukorda parandavaid seadusi, näiteks 8-tunnist tööpäeva.¹¹

Tekib küsimus, et kui ESDTP programmis oli tähtsal kohal revolutsioon ja tööliste võim, siis kuidas erines see erakond Eestimaa Kommunistlikust Parteist. Vahe oli selles, et kuigi suur osa sotsialistlikest erakondadest soovisid korraldada revolutsiooni, oli määrava väärtusega aeg, millal see aset peaks leidma. Kommunistid arvasid, et revolutsioon tuli läbi viia kohe, kuid ESDTP liikmed leidsid, et Eesti ühiskond (Eesti oli agraariik) ei olnud veel valmis sotsialistliku ühiskonna kehtestamiseks ning pidasid seda kahjulikuks. Enne tuli arendada majandust ja eriti tööstust ning alles siis, kui majandussuhted on jõudnud teatavale tasemele, tuli kapitalistlik kord kukutada. Enne seda pidi sotsialistlik partei hoolitsema tööliste heaolu eest ning hoiduma iga hinna eest valitsusse sattumisest, et kapitalistlikku korda mitte legitimeerida. Seega, kuigi mõlema partei lõppeesmärk oli sama, erines kardinaalselt nende arusaam sellest, kuidas sinna jõuda ning mida tuleks teha käesoleval ajal.¹² Erakondade vahel tekkis tugev konkurents ühise sihtgrupi pärast. Kui näiteks ESDTP-l ja Põllumeeste Kogudel olid suured erinevused ideoloogias, siis nad ei kujutanud üksteisele surmaohtu, kuna esimene töötas töölisklassile ning teine jõukamale maaelanikkonnale. Kuna nende klasside huvid pörkusid mitmes küsimuses, siis ei olnud ohtu, et näiteks Põllumeeste Kogud võtavad endale kogu EISTP valijaskonna. Seevastu EKP-l ning ESDTP-l oli tööliste näol ühine sihtgrupp ning kui kommunistide toetus suureneks, tuleks see kasv tõenäoliselt ESDTP häälte arvelt. See muutis need erakonnad suurteks konkurentideks.

ESTP teise osapoole, ISTP, juured olid sajandi algul Venemaal suurt mõju omanud Sotsialistide-Revolutsionääride Parteis. 1917. aastal eraldus ülevenemaalisesest esseeride parteist Eesti Sotsialistide-Revolutsionääride Partei.¹³ 1920. aastal reorganiseeriti erakond Eesti Iseseisvaks Sotsialistlikuks Tööliste Parteiks. Sellesse astusid ka mõned ESDTP

---

¹⁰ Samas, lk 127-128; Kuuli, lk 37

¹¹ Kuuli, lk 36

¹² Samas, lk 36-37

¹³ Toomla, lk 112

ülivasakmeelsed liikmed, kes ei olnud rahul sellega, et ESDTP osales valitsuskoalitsioonis.¹⁴ EISTP asus poliitilisel skaalal EKP ja ESDTP vahel. Peamiseks erinevuseks võrreldes Eestimaa Kommunistliku Parteiga oli EISTP seisukoht, et Eestis tuleks töölistel võim haarata alles siis, kui revolutsioon saavutab võidu arenenud tööstusriikides. Kuna revolutsiooni ei tahetud teha kohe, sattus EISTP EKP rünnakute alla.¹⁵ Seoses Vabadussõja ja Eesti iseseisvumisega, mis viisid poliitilisest peavoolust ära ning surusid põranda alla kommunistid, olid EISTP positsioonid pealtnäha tugevad. Eestis oli toetust vasaksotsialistlikule poliitikale küllaltki palju (nagu on näha ka hilisematest valimistulemustest),¹⁶ kuid kommunistlik partei oli keelustatud. EISTP üritas seda olukorda ära kasutada ja saada endale EKP hääled.¹⁷ Läks aga hoopis teisiti.

Ideoloogilised lahkkelid olid olemas juba EISTP eelkäija, Eesti Sotsialistide-Revolutionääride Partei ridades. Need teravnesid seoses enamliku riigipöördega, mil üks osa eesti esseeridest astus bolševike vastu ning teine osa asus neid toetama. Kuigi Eesti iseseisvumine tugevdas ajutiselt parteisisest üksmeelt, murendas seda pidevalt ikkagi poliitiliselt lähedase, kuid konkureeriva kommunistliku liikumise olemasolu Venemaal ning alates 1920. aastast ka EKP mõju Eestis endas. Kommunistid otsustasid EISTP endale allutada, selleks oli aga vaja sealt eraldada parempoolne tiib. EISTP-sse hakati saatma EKP liikmeid, kelle ülesandeks oli veenda partei vasaktiiba kuulunud inimesi õhutama opositsiooni parempoolsete juhtide vastu ning allutada erakond kommunistide mõjule.¹⁸ Sellele aitas kaasa ka asjaolu, et EISTP haritlastest juhtkonna ja töölistest koosneva liikmeskonna vahel olid vastuolud.¹⁹ Kommunistide plaan töötas, erimeelsused EISTP parema ja vasaku tiiva vahel muutusid ägedaks, kusjuures ülekaal oli partei vasaktiival. 1922. aasta 20.–22. aprillil toimunud EISTP III kongressil valiti uus keskkomitee, kus said ülekaalu vasakmeelsed, kes otsustasid endised juhid erakonnast välja heita ning see tähistas EISTP minekut EKP mõju alla.

---

¹⁴ Kuuli, lk 37

¹⁵ Samas, lk 37–38

¹⁶ Samas, lk 51

¹⁷ Eesti ajalugu VI, lk 68

¹⁸ Kuuli, lk 38

¹⁹ Samas, lk 38

Tulevikus sulandus EISTP EKP-sse, nii et suur osa EISTP liikmetest olid ka EKP liikmed, ja muutus viimase legaalseks organisatsiooniks.²⁰ 1923. aastal võtsid kommunistid oma seaduslike organisatsioonide (Tööraha Ühine Väerind) kaudu osa II Riigikogu valimistest, kus saadi 9,5% häältest.²¹ Riigikokku pääsenud kommunistidest saadikud üritasid kasutada parlamenti propagandistlikel eesmärkidel ning segada seadusandlikku tööd.²² Sellele tegi lõpu suurejooneline politseioperatsioon 1924. aasta jaanuaris, mille käigus arreteeriti suur hulk EKP liikmed ning suleti paljud selle legaalsed organisatsioonid, kaasa arvatud EISTP. Pärast seda, kui legaalsed võimalused oma mõjukuse suurendamiseks olid kadunud, hakkas EKP valmistuma relvastatud ülestõusuks.²³

EISTPst väljavisatud parempoolsed liikmed moodustasid juulis 1922 uue partei, mille nimeks sai Iseseisev Sotsialistlik Tööliste Partei.²⁴ Pealtnäha oli ISTP täiesti tähtsusetu partei, sinna kuulus hinnanguliselt kõige rohkem vaid 300 liiget (EISTP-s oli sel ajal 2000 ja ESDTP-s umbes 3000 liiget).²⁵ Siiski leidis seal mitmeid tuntud poliitikuid (näiteks Asutava Kogu ja I Riigikogu liikmed Karl Freiberg, Erich Joonas ja Jaan Piiskar).²⁶ 1923. aasta Riigikogu valimistel õnnestus parteil saada 4,7% häältest.²⁷ Kuigi ISTP lõi üle teised II Riigikogu valimistel esmakordselt osalenud parteid, kaotas erakond viimaste valimistega võrreldes 5,9% häältest ning jäi alla kommunistidele, kes esinesid Tööraha Ühise Väerinna nime all ja ESDTP-le, mis said vastavalt 9,5% ja 14,0% häältest.²⁸ Kommunistidelt ei suudetud häält üle võtta, läks hoopis vastupidi ning töölised ei saanud aru katsest olla

---

²⁰ Samas, lk 39-40

²¹ Riigi statistika keskbüroo väljaanne, II Riigikogu valimised, 5.-7. mail 1923. Tallinn, 1923, lk 74-75

²² Mari-Leen Tammela. Kommunistlik töölisteriühm I Riigikogus (1920-1923). – *Riigikogu Toimetised* 19, 2009. <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=13747>

²³ Samas

²⁴ Kuuli, lk 37-39

²⁵ Samas, lk 48-49

²⁶ Valitud ja valitsenud: Eesti parlamentaarsete ja muude esinduskogude ning valitsuste isikkoosseis aastail 1917–1999. Koost. Jaan Toomla. Tallinn, Eesti rahvusraamatukogu, 1999, lk 25-40

²⁷ Lebbin, lk 117; Kuuli, lk 52

²⁸ III Riigikogu valimised, lk 5

programmi poolest sotsiaaldemokraatide ja kommunistide vahel. Sellises olukorras läheneti ESDTP-le, millesse varem vaenulikult suhtuti.²⁹

See, miks oli ISTP huvitatud lähenemisest ESDTP-le, on arusaadav: erakond oli arvestatava poliitilise edu saavutamiseks liiga väike. Eraldi tuleb aga käsitleda probleemi, miks oli antud protsessist huvitatud ESDTP.

Esiteks, erakondade ühinemisest tulnuks sotsiaaldemokraatidele paratamatult kasu, kuna nii olnuks võimalik suurendada oma esindatust Riigikogus ISTP viie saadikukoha võrra. Seda soovi tugevdas asjaolu, et partei ei olnud II Riigikogu valimiste tulemusega rahul, kuna selle populaarsus oli pärast Asutava Kogu valimisi pidevalt langenud.³⁰ Lisaks leidis ISTP-s mitmeid tuntud vasakpoolseid poliitikuid (nt Erich Joonas, Karl Freiberg jt.) ja haritlasi, kes oleks võinud aidata tõsta ESDTP populaarust.³¹ Kuna ISTP oli liikmeskonnalt ESDTP-st oluliselt väiksem, ei olnud arvatavasti karta ka seda, et sotsiaaldemokraadid oleksid pidanud tegema suuri järeleandmisi.

Teiselt poolt, ISTP ja ESDTP edasine omavaheline konkurents võinuks tuua sotsiaaldemokraatidele küllaltki suurt kahju. Sotsiaaldemokraatide populaarsus oli tunduvalt langenud nende jaoks kõige olulisemas elanikkonna kihis – tööstustöölise seas. Kui Asutava Kogu valimistel saadi linnadest 35,1% häältest, siis II Riigikogu valimistel kõigest 11,5%. Suurel määral oli see tendents seletatav konkurentsiga kommunistide ning ISTP poolt, kellel oli sarnane sotsiaalne baas ning kes said linnades 1923. aastal vastavalt 9,8% ja 5,6% häältest.³² Edasine konkureerimine ISTP-ga võis sotsiaaldemokraatide positsioone linnades veelgi nõrgestada ning seda tahtis ESDTP kindlasti vältida. Samal ajal oli olemas veel teine oht – sotsiaaldemokraatliku partei võimalik lõhenemine. Kuigi ESDTP-s olid pinged vasaku ja parema tiiva vahel nõrgemad kui kunagised pinged EISTP-s, olid need siiski olemas.³³ Omal ajal olid mitmed vasakpoolsemate vaadetega ESDTP liikmed läinud üle EISTP-sse ning ka nüüd ei saanud välistada ohtu, et vasakpoolsed sotsiaaldemokraadid võiksid parteid

---

²⁹ Samas

³⁰ III Riigikogu valimised, 27

³¹ Kuuli, lk 37, 51

³² Samas, lk 51; III Riigikogu valimised, lk 5; Lebbin, lk 130

³³ Lebbin, lk 107

vahetada.³⁴ Seda enam, et ISTP seisukohad olid sotsiaaldemokraatide põhimõtetele lähemal kui EISTP omad.

Esimeseks märgiks sotsialistlike parteide koostööst oli ajaleht *Ühendus*, mis alustas ilmumist novembris 1923.³⁵ Selle peatoimetajaks sai sotsiaaldemokraat Karl Ast. Ajalehe toimetusse kuulusid sotsiaaldemokraadid Leopold Johanson ja August Rei ning iseseisvad sotsialistid Erich Joonas ja Oskar Gustavson.³⁶

1923. aasta novembris toimunud omavalitsuste valimistel osalesid ESDTP ja ISTP ühiste nimekirjadega.³⁷ See on seletatav sellega, et just omavalitsuste poliitikas läksid parteide seisukohad kõige vähem lahku.³⁸ Loodetud tulemus jäi siiski saavutamata, sest sotsialistide ühisenimekirjad kaotasid linnades kommunistidele. Neljas suuremas linnas said kommunistid 30% ning sotsialistid vaid 7% häältest. Kusjuures mitmes linnas kaotati varasemaga võrreldes üle kuuekümne protsendi varasemast toetusest.³⁹ Maal tuli aga tunnistada Põllumeeste kogude paremust, kus sotsialistide tulemus (13,1%) kahvatus kogupõllumeeste poolt antud häälte arvuga (33,9%) võrreldes.⁴⁰ Sotsialistid kirjutasid, et valijad ei teadnud, mida nad teevad. Töölised olevat nii meeleheites, et andsid oma hääle kommunistidele, et kodanlikud parteid võimule ei pääseks. Maal aga olid põllumehed oma majanduspoliitikaga endale valijaid juurde kogunud, kuigi nende majanduspoliitikal polnud sotsialistide hinnangul kindlat alust. Vähemalt *Ühenduses* avaldatud artiklitest jääb mulje, et kaotust võeti rahulikult ning usuti, et varsti diskrediteerivad nii Põllumeeste Kogud kui ka kommunistid end oma töörahva huve mitteamvestava poliitikaga.⁴¹ ESDTP poolt antud häälte arvu vähenemine viimasel kolmel aastal, eriti just tööliste seas, kes oleksid pidanud moodustama partei toetajaskonna selgroo,

---

³⁴ Samas, lk 110-111

³⁵ Kuuli, lk 39

³⁶ *Ühendus* 3. november 1923, lk 4

³⁷ *Ühendus* 10. november 1923, lk 1

³⁸ *Ühendus* 6. veebruar 1924, lk 2

³⁹ Eerik-Juhan Truuväli. Valimisõigus ja valimised Eestis 1917-1980. I osa. Tallinn. Eesti Raamat. 1986. Lk 182-184.

⁴⁰ Truuväli, lk 162-163

⁴¹ *Ühendus* 15. detsember 1923, lk 1

ning sotsiaaldemokraatide abitus selle tendentsi tagasipööramisel, viis parempoolseid poliitikud ajakirjanduses väitma, et ESDTP on kaotanud poliitilise niši ning sel erakonnal tuleb varsti poliitiliselt areenilt kaduda.⁴² Muidugi on küsitav kui palju oli selles seisukohas retoorikat ning kui tõsiselt parempoolsed ise seda võtsid.

29. detsembril 1923 avati Tartus ESDTP IV kongress, mille üheks päevakorrapunktiks oli arutelu sotsialistlike parteide ühinemise otstarbekuse üle.⁴³ Kongress tunnistas parteide ühendamise vajadust ja volitas keskkomiteed selleks vajalikke samme astuma.⁴⁴ *Ühenduses* ilmunud parteide liitumist puudutavas sissejuhatavas artiklis, põhjendas ISTP liige Karl Freiberg erakondade ühendamise vajadust tagurlike jõudude väidetava esiletõusuga, toomata küll Eestist konkreetseid näiteid. Ühtlasi kutsus autor kommunistide pooldajaid üle tulema sotsialistlike parteide ühisrindesse. Samuti kutsuti artiklis mõlema partei liikmeid üles avaldama *Ühenduses* omi seisukohti, et oleks võimalik enne liitumist kõik erimeelsused läbi arutada.⁴⁵ Järgnenud kuudel tegidki erakondade arvamused oma seisukohad teatavaks.

30.–31. märtsil 1924 toimus ISTP II kongress. Sellel vastuvõetud resolutsioonid trükiti ära *Ühenduses*. Revolutsiooni tegemist neis ei mainitud, avaldati hoopis soovi liituda II Töölisinternatsionaaliga.⁴⁶ Tegu oli sisuliselt sotsiaaldemokraatliku programmiga. Kongressil kiideti heaks ka ühinemine ESDTP-ga.⁴⁷ Peagi algas mõlema partei parlamendifraktsioonide koostöö, näiteks 1. oktoobril 1924 peeti ISTP ja ESDTP Riigikogu rühmade ühine koosolek, mille tulemusel nõuti valitsuselt tööliste olukorra parandamist.⁴⁸

Kui ESDTP ja ISTP tegid juba 1924. aasta jooksul nii tihedat koostööd, miks siis venitati formaalse ühinemisega poolteist aastat? Kindlasti oli oma mõju programmilistel erimeelsustel. Suurim erinevus peitus parteide taktikas ning küsimuses, kuidas tuleks jõuda

---

⁴² Kaja 11. mai 1926, lk 6

⁴³ *Ühendus* 22. detsember 1923 lk 1

⁴⁴ *Ühendus* 5. jaanuar 1924, lk 1

⁴⁵ *Ühendus* 6. veebruar 1924, lk 2

⁴⁶ Varem oli EISTP soovinud liituda Kommunistliku internatsionaaliga. *Kuuli*, lk 37

⁴⁷ *Ühendus* 5. aprill 1924, lk 1

⁴⁸ *Ühendus* 4. oktoober 1924, lk 3

sotsialismini. ISTP programm nägi ette sotsialismi saavutamist revolutsiooni ja sellele järgneva proletariaadi diktatuuri teel. ESDTP seevastu seadis sihiks demokraatliku sotsialismi, milleni loodeti jõuda pärast seda, kui saavutatakse enamus parlamendis, mida seejärel saab kasutada sotsialistlike ümberkorralduste teostamiseks. Üks ISTP liidreid Karl Freiberg üritas *Ühenduse* veergudel mõlema partei taktikalisi seisukohti lepitada. Tunnistades nende põhimõttelist vastuolulisust, tõi ta näiteks Nõukogude Venemaa proletariaadi diktatuuri ja Saksamaal 1919. aastal demokraatlikult valitud sotsialistliku valitsuse, ning väitis, et mõlemad taktikad on võimalikud ja nende rakendamine oleneb olukorrast. Kuna Eestis polnud revolutsioonilist situatsiooni, siis polnud antud hetkel ka tähtis, kumba taktikat kasutada ning selles võis kokku leppida sündmuste arenedes.⁴⁹ Ilmselt võib ISTP järeleandlikkuse ja revolutsiooniideest loobumise taga näha muutuvat poliitilist olukorda Euroopas – ebastabiilsuse taandumise tingimustes polnud sotsiaalset revolutsiooni Lääne-Euroopas niipea oodata ning muidugi polnud siis ka ISTP-l mõistlik panustada revolutsioonile Eestis. Võib öelda, et kahe sotsialistliku partei suurim taktikaline erinevus lakkas olemast välistel põhjustel.

Kõige suuremaid erimeelsusi põhjustas tulevase partei nimi, mille üle läks *Ühenduse* veergudel vaidluseks ISTP ühe juhi Karl Freibergi ning sotsiaaldemokraatide Johan Jansi ja Karl Asti vahel. Sotsiaaldemokraadid olid parteikongressil nõudnud, et uue erakonna nimes esineks tingimata sõna „sotsiaaldemokraatlik“. Freiberg väitis aga *Ühenduses*, et kõige parem oleks nimetada uus erakond Eesti Sotsialistlikuks Parteiks, kuna tema arvates peletaks sõna „sotsiaaldemokraatia“ erakonnast eemale kommuniste pooldavad vasakpoolsed töölised, keda Freiberg lootis tulevikus uude erakonda meelitada.⁵⁰ Sotsiaaldemokraat Johan Jans vaidles vastu, leides, et partei nimetamine „sotsialistlikuks“ lubaks iseseisvatel sotsialistidel kalduda võrreldes ESDTP kursiga liialt vasakule. Seoses selle võimaliku nihkumisega kartis Jans lisaks ohtu, et parteis võivad tekkida erimeelsused.⁵¹ Seepeale sekkus väitlusse Karl Ast, pakkudes välja võimaluse – juhul, kui parteid ei suuda nime osas kokku leppida – luua

---

⁴⁹ Ühendus 13. veebruar 1924, lk 2

⁵⁰ Ühendus 9. veebruar 1924, lk 2

⁵¹ Ühendus 16. veebruar 1924, lk 2

ESDTP ja ISTP baasil Eesti sotsialistlik töölisföderatsioon, mis esineb ühiselt valimistel ja millel on ühine fraktsioon riigikogus.⁵²

ESDTP ja ISTP liitumist mõjutas ka kommunistide riigipöördekatse 1. detsembril 1924. *Ühenduse* andmetel taheti parteide ühinemiskongressi korraldada juba 28.–30. detsembril 1924. aastal.⁵³ Pärast Detsembrimässu kehtestatud kaitseseisukord aga ei lubanud *kohapealsetel osakondadel korralikult kongressi ettevalmistuse töid teha ega isegi saadikuid valida*⁵⁴, sest selle ajal valitses koosolekute pidamise keeld.⁵⁵

Kongressi toimumise päevadeks määrati 1925. aasta 9.–10. aprill. Nendele päevadele langenud Suurest Neljapäevast ja Suurest Reedest loodeti saadikute kokkutulemise lihtsustamist. Nende päevade valimist mõjutas ka tõsiasi, et Sotsialistliku Tööliste Internatsionaali sekretär Friedrich Adleril oli sel ajal plaan külastada Eestit ta ning soovis juhust kasutades osaleda ka parteide kongressil.⁵⁶

Kongress leidis aset ettenähtud ajal ja päädis erakondade ühinemisega, mille tulemusena sündis Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei. Samal kongressil võeti vastu *ESTP tegevusprogramm*, mis kasvas sisuliselt välja senisest ESDTP programmist.⁵⁷ Kuigi lõppsihiks peeti jätkuvalt sotsialistliku korra kehtestamist, keskenduti käesoleval ajal tööliste olukorra parandamisele.⁵⁸

Siinkohal oleks huvitav vaadata, millised olid parteidevahelised jõujooned ning kui palju pidi kumbki erakond oma programmi puhul järeleandmisi tegema. ESTP jaoks ei saanud valitsusmehhanismi muutmine koheseks prioriteediks, seda tuli teha alles sotsialistliku korra kehtestamisel tulevikus, mis oli vastuolus ISTP revolutsioonikavaga.⁵⁹ ISTP pidi loobuma ka

---

⁵² Ühendus 23. veebruar 1924, lk 2

⁵³ Ühendus 6. detsember 1924, lk 4

⁵⁴ Ühendus 31. jaanuar 1925, lk 2

⁵⁵ Kuuli, lk 41

⁵⁶ Ühendus 31. jaanuar 1925, lk 2

⁵⁷ Kuuli, lk 41

⁵⁸ Samas

⁵⁹ Toomla, lk 153-154

oma soovist kaotada tootmisvahendite eraomandus, tööstusharude ja maa sotsialiseerimisest, palgatöö keelustamisest eramajapidamistes, üldise töökohustuse sisseviimisest ning suuremate hoonete riigistamisest. Mõlemad parteid olid nõus kaudsete maksude kaotamisega ja kodanluse suurema maksustamisega. Hariduses nõudsid tasuta ja kohustuslikku üldharidust mõlemad parteid, kuigi ISTP pidi jällegi haridusasutuste riigistamise plaanist loobuma.

Nagu näha, läksid uue partei kavasse ESDTP programmi punktid ning ainsaks sotsiaaldemokraatide märgatavaks järeleandmiseks ISTP-le oli tõsiasi, et uue partei nimi oli „sotsialistlik“, mitte „sotsiaaldemokraatlik“. Ühelt poolt tulenes ISTP järeleandlikkus sellest, et ESDTP asus liitumistel kindlal jõupositsioonil – ESDTP liikmeskond oli üle kümne korra suurem kui ISTP oma ning ISTP oli liitumisest rohkem huvitatud ja seega kompromissialtim.⁶⁰ Teine põhjus võis peituda selles, et 1925. aasta olud erinesid märgatavalt kümnendi algusest, mil koostati ISTP programm. Eelmisele ajajärgule omane ebastabiilsus ja revolutsiooniline käärimine oli Lääne-Euroopas taandunud ning seetõttu osutus ISTP kava põhipunkt – laiendada Lääne-Euroopas toimunud revolutsioon Eestisse – aegunuks. Samuti olid vahepeal läbi viidud suured ümberkorraldused Eestis eneses ning see avaldas mõju kahel viisil. Läbi oli viidud maareform, mis andis maa erakätesse, tööstus oli taastunud sõjaaegsest kriisist kapitalistliku majandusmudeli kaudu (ühesõnaga – käima oli lükatud toimiv kapitalismil põhinev elukorraldus), samuti toimiv haridussüsteem. Radikaalsed ümberkorraldused (nt üldise töökohustuse kehtestamine) oleksid põhjustanud suurt segadust ja majanduslikku kahju. Tõenäoliselt soovisid Eesti elanikud, nii nagu ka enamik tolle aja eurooplasi pärast pikki aastaid sõda ja kannatusi, lihtsalt stabiilsust ning ISTP sotsialistlikud reformid oleksid tagasi toonud ebakindluse ja kaose. Teine põhjus seisnes selles, et paljud varem läbi viidud ümberkorraldused olid juba mingil määral sotsialistlikud (maareform, kiriku eraldamine riigist) ning leevendasid rahulolematust ja vähendasid ühiskonnas nõudlust sotsialistlike reformide järele. Seega tulnuks ISTP-l oma programmi niikuinii kaasajastada. Selle hüpoteesi abil võib seletada näiteks tõsiasja, miks ei leidnud ISTP programmi konkreetsed punktid kaitsmist *Ühenduses* toimunud debatis ning piirduti ainult vaidlusega nime ning üldise taktika küsimustes.

Partei ühtsust ei jätkunud aga kauaks, kuna peagi eraldus ESTP-st rühm parempoolse poliitikaga rahulolematuid liikmeid (Paul Abramson, Hans Martinson, August Sprenk jt.), kes

---

⁶⁰ Kuuli, lk 48-49

1926. aasta märtsis moodustasid uue erakonna – Eesti Tööliste Partei (ETP). See võttis omaks kunagise EISTP taktika – ETP üritas lähenevaid valimisi silmas pidades üle meelitada kommunistide pooldajaid ning nende häälte abil parlamenti pääseda. Kuigi see plaan õnnestus ning Riigikogus saadi neli kohta, oli ka ETP saatus sarnane kunagise EISTP-ga. Lõpuks võtsid kommunistid ETP oma kontrolli alla ning erakonna parempoolsed liidrid ja riigikogurühm heideti 1929. aastal ETP-st välja. ESTP ja ETP nägid end 1926. aasta parlamendivalimistel konkurentidena ja täielikku ühtsust sotsialistlikus liikumises saavutada ei õnnestunud.⁶¹

---

⁶¹ Kuuli, lk 43

ESTP tegevusprogramm (1925) ja valimisprogramm (1926)

1926. aasta maikuus toimusid Riigikogu III koosseisu valimised. Esimest korda osalesid sotsiaaldemokraadid valimistel ühendatud jõududega – Eesti Sotsialistliku Töölise Partei nimekirjas. Paar kuud enne valimisi tutvustas ESTP oma valimisprogrammi ajalehes *Ühendus*.⁶²

Selleks, et mõista sotsialistliku partei tulemust 1926. aasta parlamendivalimistel, tuleb lähemalt vaadelda partei tegevusprogrammi. Sellest üksi aga jääb väheseks ning tähtis on ka viis, kuidas seda programmi valijaskonnale esitleti. Järgnevalt võrreldakse 1925. aasta parteikongressil vastu võetud tegevusprogrammi 1926. aastal Riigikogu valimiste eel *Ühenduses* avaldatud valimisprogrammiga.⁶³ Programmide sisu muutumine ning rõhuasetuste nihked heidavad valgust sellele, mida pidas sotsialistide häälekandja nende valimiste aktuaalseteks teemadeks (ning kui etteruttavalt vaadata nende erakonna edukat valimistulemust, siis kindlasti oli neil paljudes punktides ka õigus). Seeläbi on meil võimalik aru saada, milliseid osasid ESTP (küllaltki mahukast) programmist valijad kõige rohkem toetasid.

Mõlemas programmis deklareeriti, et Eesti Sotsialistliku Töölise Partei lõppeesmärgiks on sotsialistlik ühiskonnakorraldus, mis tuleb saavutada töölisklassi poolt teostatud sotsiaalse revolutsiooni teel. Sellega seoses seadis ESTP tegevuseesmärgiks töölisklassi poliitilise tegevuse organiseerimise ja selle suunamise revolutsioonile. See osa programmist oli aga puhtalt deklaratiivne ja suunatud kaugesse tulevikku ning ei väljendunud detailsete punktidenäga valimis- ega tegevusprogrammis. Paremini iseloomustas ESTP tegelikku poliitikat järgnev lõik: „*Oma eesmärgiks pidades igasuguse klassivalitsuse ja klassivahede ärakaotamist, võitleb ESTP igasuguse kurnamise ja rõhumise vastu, ükskõik kelle poolt see tulgu ja nõuab ühesuguseid õigusi kõigile. Ta nõuab täit kodaniku-vabadust kõigile, seaduslikku kaitset kurnajate ahnuse vastu töötavatele rahvahulkadele ja*

---

⁶² Ühendus 27. märts 1926, lk 3

⁶³ Eesti Vabariigi sisepoliitika, lk 385-389

inimväärilikku ülespidamist kõigile ühiskonna liigetele.“ Ehk siis partei poliitika keskendus vaesemate elanikkonnakihtide elu kergendamisele kaasajal.

1925. aasta tegevusprogrammis nõuti demokraatia kaitsmist ning kodanikuõiguste ja -vabaduste kindlustamist. Valimisprogrammis on see punkt kaetud vaid ühe üldistava lausega.

Kui tegevusprogrammis taotleti senise kohtukorralduse muutmist – kohtunike valitavust, vandekohut, tasuta õigusemõistmist ja õigusabi ning surmanuhtluse kaotamist –, siis valimisprogrammis ei kõneldud sõnagi ei kohtunike valitavusest, ei vandekohtutest, ei surmanuhtluse kaotamisest, küll aga nõuti sõjaseaduse kaotamist, poliitiliste süütegude allutamist tsiviilkohtutele (sõjakohtute asemel) ning ulatuslikku amnestiat poliitiliste süütegude eest. Tõenäoliselt on viimane punkt seotud pärast detsembrimässu aset leidnud valitsuspoolsete repressioonidega kommunistide vastu.

Tegevusprogrammi kolmas punkt oli pealkirjastatud kui rahupoliitika. Selles nähti ette desarmeerimist, rahvusvaheliste tülide lahendamist sundusliku vahekohtu abil ning riigikaitse korraldamist demokraatliku rahvaväe põhimõttel. Valimisprogrammis nihkus välispoliitikale pühendatud osa programmi lõppossa. Selles nõuti rahupoliitikat kõikide riikidega ja rahu kindlustavate rahvusvaheliste algatuste toetamist, et tõmmata kokku kaitsekulutusi. Sellest võib järeldada, et rahupoliitikat, mis oli küll tähtis sotsialistlikule liikumisele üldiselt (tegevusprogrammis kolmandal kohal), ei peetud Eesti ühiskonnale tol hetkel kuigi aktuaalseks teemaks.

Mõlemas programmis nõuti kutsehariduse laiemat kättesaadavust ning kehvemate õpilaste toetamist. 1925. aasta tegevusprogrammis nõuti lisaks sellele ka kesk- ja kõrghariduse kättesaadavuse laiendamist, samuti tasuta kohustuslikku üldharidust kuni 16. eluaastani ning kiriku lahutamist riigist. *Ühenduses* 1926. aastal tasuta üldharidusest ja kõrghariduse kättesaadavuse suurendamisest ei kõneldud, küll aga nõuti rahvakooli parendamist (selgitamata lähemalt, mida selle all silmas peeti). Valimisprogrammis kiriku lahutamist riigist enam polnud, sest see oli juba läbi viidud.

Valimisprogrammi etteotsa oli paigutatud ESTP maksupoliitika. Selles nõuti maksuvabastust kõige vaesematele elanikkonna kihtidele, isikumaksu kaotamist, sisseveotollide kaotamist toidu- ja tarbekaupadele ning luksuskaupade erimaksustamist. Kuigi progressiivset maksustamist (peale luksuskaupade) otseselt ei mainitud, siis on tõenäoline, et seda mõeldi „maksukoorma õiglase jaotamise“ all, kuna kuskilt pidi ju muid sotsiaalseid

programme rahastama ning kaotatud maksudest saadavat tulu kompenseerima. Kuigi üldiselt 1925. aasta programmi ja valimisprogrammi maksupoliitika punktid kattuvad, oli esimene sõnastatud palju üldisemalt ning selle eesmärgid olid radikaalsemad. Näiteks oli nii 1925. kui ka 1926. aasta programmis kavas kaotada isikumaks ja tarbekaupade sisseveotollid, kuid varasemas programmis oli lisaks sellele nõutud ka kõigi muude majanduspoliitika korralduste kaotamist, mis olid töötavate kihtide huvidega vastuolus.

Teiseks valimisprogrammi punktiks oli riigimajandus, kus partei taotles väike- ja kesktööstuse arendamist, infrastruktuuri parandamist ja ekspordi suurendamist. Riigikahjude ärahoidmiseks lubati pankrotiohus ettevõtetelt kiiresti tagasi nõuda laenu. Päevapoliitilise märkusena nõuti Harju Pangaga seotud isikute kohtulikule vastutusele võtmist. Sooviti teha odavamaks avalikud teenused ning edendada riigi- ja omavalitsusasutustes kokkuhoidu. Valimisprogramm oli selles punktis palju päevapoliitilisem kui partei tegevusprogramm. Viimases olid peamisteks punktideks riikliku tööstuse edendamine ja infrastruktuuri parandamine. Ühistegevusliikumise arendamisest ja monopolsete ettevõtete natsionaliseerimise plaanidest, millest oli juttu 1925. aasta programmis, valimislubadustes ei räägitud, võimalik, et sellepärast, et ei tahetud näida jõukamate kihtide jaoks liiga radikaalne (natsionaliseerimine) ning ruumipuuduse (ühistegevusliikumine) tõttu.

Mõlemad kavad lubasid kindlustada ja parandada asunike, väikerentnike ja maaproletariaadi olukorda. Samuti sooviti kahele viimasele kategooriale anda maad ning ehitusmaterjale (valimisprogrammis lisaks ka ehituslaenu). Mõlemas programmis lubati suurendada riiklike maaparandustööde mahtu ning mitte maksta mõisnikele maade võõrandamise eest tasu, kusjuures tasu mittemaksmine oli valimisprogrammis rõhutatud ja välja toodud eraldi punktina. 1925. aasta programm nägi ette anda maa „harijale põliseks pärandatavaks tarvitamiseks“, kuid 1926. aasta programmis maa omandiõiguse vormist ei räägitud. Maaga hangeldamise kaotamine oli sees mõlemas programmis, kusjuures *Ühenduses* ähvardati kõikidelt hangeldajatelt maa ära võtta. *Ühenduses* sisaldas veel lubadus võidelda maa söötijätmise vastu ja revideerida maade jagamine juhul, kui kellelegi anti seda üle normi. 1925. aasta programmis oli plaan asutada Maapank, kuid kuna see oli juba vahepealsel ajal tehtud, siis seda punkti *Ühenduses* polnud.⁶⁴

---

⁶⁴ Maapank asutati 12. märtsil 1926 (Kaja 13. märts 1926, lk 2)

Tegevusprogramm käsitles ka rahvatervishoiu teemat, soovides muuta meditsiiniteenused kõigile kättesaadavaks, tagada vaesematele kihtidele tasuta arstiabi ning panna haiglate asutamise ja ülalpidamise kohustus riigile ja omavalitsustele. Lisaks taheti piirata alkoholimüüki kuni selle täieliku keelustamiseni. Ühenduses need punktid kajastamist ei leidnud. Võib-olla seetõttu, et need olid suunatud pikemasse perspektiivi (meditsiiniteenuste muutmine kõigile kättesaadavaks vajab suure hulga arstide koolitamist ja kapitalimahutusi) ning seetõttu arvati, et need ei leia valijaskonnas niisama tugevat toetust kui need punktid, mis lubasid koheseid tulemusi. Alkoholimüügi keelustamise soovi rõhutamine ei oleks aga tõenäoliselt olnud valijate seas kuigi populaarne.⁶⁵

Korteripoliitika osas oli tegevusprogramm palju laiemalt sõnastatud. Taotleti nõuetele vastavate korterite ehitamist ning kontrolli riigi ja omavalitsuse poolt. Nõuti korteriüüri normeerimist ning järelvalvet tööliste ettevõtete poolt antavate korterite üle.⁶⁶ Valimisprogrammis kajastus see teema kahe konkreetse punktina – jätta jõusse kehtiv üüriseadus ning ehitada odavaid väikekortereid.

1925. aasta programmis sisaldunud punktid Hoolekanne ja Töökaitse olid valimisprogrammis ühendatud.⁶⁷ Mõlemas programmis lubati 8-tunnilist tööpäeva. 1925. aasta kavas taotleti alla 8-tunnilist tööpäeva ohtlikel töödel, kusjuures naistel ja alaealistel tulnuks taolistel töödel osalemine keelata.⁶⁸ Nõuti öötöö kaotamist kõigil nendel tööaladel, kus oli võimalik ilma öötööta hakkama saada, täielikult tuli kaotada naiste ja alaealiste öötöö. Kõigile palgatööliste lubati iganädalast puhkeaega (vähemalt 42 tundi järjest). Naistele töötas 1925. aasta programm mitmeid paremusi, sh meestega samaväärne palk (samasuguse töö korral), palgaline puhkus 6 nädalat enne ja 6 nädalat pärast sünnitust, „imetusraha“ maksmine vähemalt 9 kuu vältel, lastesõimede asutamine tööstusettevõtete juures jne. Tööliste lubati veel suurt viivitusprotsenti, kui mingil põhjusel jäi tähtajal palk maksmata ning iga-aastast palgalist puhkust. Taheti asutada lepituskodasid ja vahekohtuid, et

---

⁶⁵ Eesti Vabariigi sisepoliitika, lk 388

⁶⁶ Samas

⁶⁷ Samas

⁶⁸ Eesti Vabariigi sisepoliitika, lk 388-389

tüüsid tööliste ja ettevõtjate vahel oleks võimalik lahendada. Lubati töökaitseaduste ja järelevalve laiendamist kõigi tööalade kohta ning karistada töökaitse seaduste rikkujaid.

Ühenduses tõsteti 1926. aastal esile taotlus suurendada tööliste sissetulekuid, nõuti õigust sõlmida kollektiivlepinguid, tööliste kindlustamist haiguste, õnnetuste, töövõimetuse ja tööpuuduse vastu ning tööd ja tervisehoidu puudutavate seaduste kaasajastamist. Nõuti ka 8-tunnist tööpäeva. Erinevalt tegevusprogrammist nõuti veel põllutööliste õiguste kaitsmise seadust, mis reguleeriks viimaste palka ja tööaega, ning lubati tagada tööliste organiseerimisvabadus. Valimisprogrammis esitati lubadused palju üldsõnalisemalt ning lühemalt. Enamik 1925. aasta programmi punktidest võib panna valimisprogrammi lubaduse alla kaasajastada tööd ja tervishoidu puudutavaid seadusi. *Ühenduse* lubaduste üldsõnalisust ja lühidust võib seletada kahel erineval moel. Esiteks võidi tahta esitada oma lubadused võimalikult arusaadavalt ning teiseks võimaldas üldsõnaline lubadus apelleerida võimalikult laiadele hulkadele. Teiseks vabastas selline sõnastus erakonna vastutusest konkreetsete punktide täitmise eest. Samuti andis see parteile vabad käed seadusandlikus tegevuses.

Mida võib nende kahe programmi võrdlemisel öelda? Valimisprogramm oli sõnastatud üldisemalt ja lühemalt kui 1925. aasta tegevusprogramm, erandiks vaid teine ja kolmas lõik, mis käsitlesid riigi- ja põllumajandust ning kus valimislubadused olid konkreetsemad kui 1925. aasta programmis. Nimetatud kaks punkti hõlmasid peaaegu poole valimislubaduste jaoks eraldatud ruumist ning on küllaltki tõenäoline, et ESTP juhtkond pidas just neid teemasid valijate jaoks kõige kõitvamaks. Üks erinevus tegevusprogrammist on ka see, et valimislubadustes keskenduti palju rohkem maaproletariaadiga seotud temaatikale. Lisaks sellele on programmides märgatav teemade erinev järjestus. Kui 1925. aasta programmis olid esikohal kodanikuõigused ja -vabadused, kohtukorraldus, rahupoliitika ja kultuuripoliitika, siis valimislubadustes taandusid need teemad nii mahuliselt kui asukohalt teisejärgulisteks. Valimisprogrammis seevastu domineerisid maapoliitikaga, töökaitsega ja majanduspoliitikaga seotud teemad, mis olid jällegi 1925. aasta tegevusprogrammist tagasihoidlikumal kohal.

Sellest tulenevalt võib küsida, kas ja mil määral oli ESTP programm aastaga muutunud? Küsimusele on raske vastata, kuna valimislubadused esitati kokkuvõtlikult ja lühidalt. Arvestada tuleb ka programmide eripära, sest tegevusprogramm oli mõeldud pikemale ajale ja kajastas partei kaugemaid eesmärke. Valimisprogramm aga oli suunatud konkreetsetele valimistele ning pidigi lähtuma sotsiaalpoliitilisest hetkeolukorrast. Seetõttu ei

tähendanud muutused valimisprogrammi rõhuasetustes otseselt muutusi partei üldprogrammis. Pigem võib oletada, et erilise rõhu asetamine maatöölisele 1926. aastal ei kajastanud muutust partei põhiprogrammis, vaid tegu oli taktikalise käiguga, et saada rohkem hääli.

Programme analüüsid võib märgata mõningast vastuolu ESTP ideoloogia ja partei elektoraadi soovide vahel. Kui erakonna liikmete vaated olid idealistlikumad, tulenesid teooriast ja taotlesid sotsialismi (kunagi tulevikus), siis nende valijaid huvitasid pigem konkreetsed sammud oma praeguse olukorra parandamiseks. Partei teadis seda ja lähtus sellest ka oma valimiskampanias.

Ajalehes *Ühendus* oli programm märksa lihtsamalt sõnastatud kui partei ühinemiskongressil. Küllap oli üheks põhjuseks sotsialistide soov oma programm kogu tööliskonnale, ka selle väheharitud osale, arusaadavaks teha. Teisalt võis olla õigus ka H. A. Lebbinil, kes väitis, et *Ühendus* oli majanduslikes raskustes – seetõttu tuli kirjutada lühemalt, kuna polnud raha üleliigse ajalehe pinna eest maksta ning see polnud ka esileheküljel. Samas muudab majandusraskused kaheldavaks tõsiasi, et ESTP häälekandja alustas 26. novembrist 1925 uuesti ilmumist kaks korda nädalas (alates 28. juunist 1924 oli ilmunud üks kord nädalas).⁶⁹

Ühenduse valimiseelses numbris kutsus ESTP nii linna- kui maatöölisi hääletama enda partei nimekirja poolt, rõhutades, et see on ainus partei, mis teeb paremaks töötavate rahvakihtide elu. „Ükski kehalise ega vaimse töö tegija ei hääleta valimistel ei potipõllumeeste, kristlaste, rahvaerakonna, tööerakonna, härrasasunikkude „Koonduse“, üürnike ja teiste kurnajate ega nende sabarakkude – Abramsoni „tööliste partei“ – poolt. Kõik hääled Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei nimekirjale!”⁷⁰ Kui otsustada selle üleskutse järgi, siis pidas ESTP oma potentsiaalseks valijaskonnaks, mitte mingit konkreetset ühiskonnaklassi, vaid väga suurt hulka inimesi, kõiki “kehalise ja vaimse töö tegijaid” ning konkurentideks kõiki teisi erakondi. Kas see tähendas, et ESTP pidas oma võimalikuks elektoraadiks kogu ühiskonda?

Varasemates *Ühenduse* numbrites siiski selgub, et ESTP pidas oma valijaskonnaks eelkõige tööstustöölisi, maaproletariaati ning asunikke, aga ka kalamehi, riigiametnikke,

---

⁶⁹ Digiteeritud Eesti ajalehed. - <http://dea.nlib.ee/index.php?lid=185&byea=1924&bmon=6>

⁷⁰ *Ühendus* 15. mai 1926, lk 1

haritlasi, õpetajaid ning kunsti- ja kultuuriinimesi ning erakonna propaganda oli peamiselt suunatud ESTP-le poliitilistelt vaadetelt lähedaste parteide – Tööerakonna ja Eesti Tööliste Partei – vastu.⁷¹ Kuigi viimane erakond oli ESTP-st programmilt vasakpoolsem, pandi sellele mõneti paradoksaalselt süüks koostööd paremerakondadega ning vihjati, et seda erakonda finantseerib kodanlus.⁷² Samuti süüdistati ETP-d poliitilise programmi puudumises ning äraostetavuses ja väideti, et antud erakonda ei saa tõsiselt võtta, kuna see on loodud kodanluse poolt, et võtta ära hääli ESTP-lt kui tööliste õigelt esindajalt.⁷³ Sellest erakonnast üritati maalida pilt kui organisatsioonist, millel pole tööliste seas kandepinda ning mis üritab populismi abil ESTP-d kompromiteerida.⁷⁴

“Ühenduse lugeja kümnest käsust valimisvõitluses” neli olid suunatud kihutustöö tegemiseks maaelanikkonna hulgas (asunikud, popsid, vabadikud, talurentnikud, talusulased, teenijad, kalamehed) ning vaid üks otseselt tööstustööliste. Ülejäänud viiel puudus kindel sihtgrupp.⁷⁵ Selles võib näha partei keskendumist maarahva vaesematele kihtidele. Samal ajal võib põhjuseks olla lihtsalt asjaolu, et maapiirkondades, kus inimesed elasid hajusalt, oli raskem teha kihutuskoosolekuid. Tõenäoliselt ei omanud ESTP seal ka propaganda tegemiseks piisavat organisatsiooni. Selleks üritatigi kasutada *Ühenduse* lugejaid.

Artiklis “Sotsialistide seitse surmapattu” süüdistati Tööerakonda kodanlusemeeluses ning väideti, et nende poolt läbiviidavad sotsiaalsed ümberkorraldused on ainult kodanluse huvides. Viidati korterikitsikusele, spekulatsioonile, võimalustele riisuda riigi vara ning materiaalsele kitsikusele, mis vohavat Tööerakonna võimu all.⁷⁶ Naeruvääristati Põllumeestekogude poliitika mittevastavust tööraha huvidele ning nende propaganda silmakirjalikkust. Toodi ära ühe kogupõllumehe esinemine ning võrreldi temale omistatud pealiskaudset retoorikat kommunistide omaga. Samuti kritiseeriti kõnelejat, et ta püüdis sundida opositsiooni vaikima, kasutades oma võimusedeid. Kogupõllumehi võrreldi uute

---

⁷¹ Ühendus 27. märts 1926, lk 3

⁷² Ühendus 31. märts 1926, lk 2

⁷³ Ühendus 10. aprill 1926, lk 2

⁷⁴ Ühendus 14. aprill 1926, lk 1

⁷⁵ Ühendus 10. aprill 1926, lk 1

⁷⁶ Ühendus 10. aprill, 1926, lk 2

mõisnikega.⁷⁷ Asunike Koondist süüdistati selles, et nad tegutsevad kogupõllumeeste huvides ning välja toodi nende nõusolek maksta baltisakslastele nende maade eest kahjutasu.⁷⁸

---

⁷⁷ Ühendus 10. aprill 1926, lk 4

⁷⁸ Ühendus 24. märts 1926 lk 1

ESTP Riigikogu III koosseisu valimistel

III Riigikogu valimised toimusid 15., 16. ja 17. mail 1926. aastal. Sama aasta veebruaris vastu võetud uue „Valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise seaduse“ alusel nõuti valimiste eel igalt parteilt 50 tuhande marga suurust kautsjoni, mille partei tagasi sai, kui nende nimekirjast vähemalt 2 kandidaati Riigikokku valitakse.⁷⁹ Selle seadusega hoiti ära Riigikogu liigne killustumine, sest väiksemad rühmad, kes juba II Riigikogu valimistel kohta ei saanud, ei kandideerinudki. Seetõttu olid III Riigikogu valimised parteivaesemad kui II Riigikogu valimised. Järele jäänud 14 parteist sai Riigikokku esinduse 10 erakonda.⁸⁰

Osavõtt valimistest oli kõrge, suurem kui I ja II Riigikogu valimistel, hääleõiguslikest kodanikest puudus ainult 26,4%. Põhjuseks võib tuua kolmeaastase vaheaja II ja III Riigikogu valimiste vahel. II Riigikogu hääletustel puudus 32,1% valijatest, kuna rahvas oli ilmselt tüdinenud tihti valimas käimas, sest vaid mõni kuu enne valimisi oli leidnud aset rahvahääletus. Osavõtt maal (83,4%) oli sama, mis linnades (83,1%), kuid maapiirkondade osalusprotsendi viis alla Petserimaa, kus kohale ei tulnud üle 40% valijatest.⁸¹

III Riigikogu koosseisus said teistest enam hääli Põllumeestekogud ja ESTP. Esimesed said 111.960 häält (21,4%) häältest ning teised 119.914 häält (22,9%) ja 24 kohta Riigikogus. ESTP sai 70% rohkem hääli kui II Riigikogu valimistel (II Riigikogu valimistel said ESDTP ja ISTP kokku 86.001 häält ehk 18,7% häältest ja 20 kohta Riigikogus).⁸² Seega sai ühinenud erakond rohkem hääli kui selle moodustanud parteid.

Mõnevõrra oodatult pälvis ESTP võidu linnades, kus saadi 19% häältest. Teisele ja kolmandale kohale jäid linnades Tööerakond (18%) ja ETP (13,2%). Üldiselt nihkusid linnaelanike poliitilised vaated viimaste valimistega võrreldes vasakule. Kui 1923. aasta valimistel said Tööerakond ja sellest vasakule jäänud erakonnad (ESDTP, ISTP, Töörahva

---

⁷⁹ Eesti Vabariigi sisepoliitika, lk 57-60

⁸⁰ III Riigikogu valimised, lk 5

⁸¹ Samas, lk 8

⁸² Samas, lk 10

Ühine Väerind) 35,8% häältest, siis 1926. aastal anti Tööerakonnale ja sellest vasakule jäävatele parteidele 50,2% häältest.⁸³ Kõige rohkem (9,1%) suurenes Tööerakonna toetus, ESTP sai 1,9% rohkem hääli kui omal ajal ESDTP ja ISTP⁸⁴ kokku ning uus kõige vasakpoolsem partei, ETP, sai 3,4% rohkem hääli kui 1923. aasta valimiste vasakpoolsem erakond, Tööraha Ühine Väerind (TÜV). Parempoolsete kaotused jagunesid erakondade vahel suhteliselt võrdselt, piirdudes enamikel juhtudel paari protsendiga; kõige rohkem (6,8%) kaotasid rahvusvabameelsed. Üldiselt hääletati 1926. aasta valimistel rohkem vasakpoolsete kandidaatide poolt, kuid suurim hääle üleminek poliitilises spektris läks parempoolsetelt erakondadelt Tööerakonnale. Ükski parempoolne erakond oma toetajate hulka linnades kokkuvõttes ei suurendanud. Kuigi ESTP sai linnades kõige rohkem hääli, ei tõusnud eelmiste valimistega võrreldes nende valijaskonna hulk just dramaatiliselt, piirdudes 1,9 protsendiga. See muutus on väiksem kui Tööerakonnal või vasaksotsialistidel. ESTP oleks võinud lõigata vasakpoolsete erakondade populaarsuse tugevnemisest suuremat kasu, kui nad oleksid suutnud säilitada oma partei ühtsuse ning vältida ETP eraldumist. ESTP ning ETP hääle summa oli 32,2% (Kuigi selline mehhaaniline liitmine ei väljenda täiel määral erakonna potentsiaalset tulemust reaalsuses).

ESTP esikoht linnades ei olnud siiski määrav, sest nendes elas ainult alla kolmekümne protsendi hääleõiguslikest kodanikest ning otsustavaks kujunesid maapiirkondade valijate eelistused. Maal osutus aga ESTP edu veelgi suuremaks ning nad kogusid 24,7% ehk 91.289 häält.⁸⁵ Kui linnades leidis aset elektoraadi nihkumine vasakule, siis maapiirkondade valimistulemusi iseloomustab Asunike Koondise kandideerimine kõigis valimisringkondades ja sellest tulenev hea valimistulemus ning ESTP edu hääle püüdmisel. Samal ajal vähenes vasaksotsialistide ja Tööerakonna pooldajate hulk. Kuigi Põllumeestekogud suutsid oma toetuse alles hoida (mõlematel valimistel 27,3%), kaotasid kõik ülejäänud parempoolsed erakonnad ühtlaselt 1–2% häältest. Kui 1923. aastal said peamised kesk- ja vasakparteid Asunike Koondis, Tööerakond, ESDTP ja ISTP 31,5% häältest, siis 1926. aastal said samad erakonnad ja ühendatud ESTP 52,5% häältest. Kõige suurem hääle juurdekasv (13,0%) oli

---

⁸³ Kuigi Tööerakonda ennast ei saa sel ajal pidada vasakpoolseks, pigem (vasak)tsentristlikuks, siis kajastab erakonna suur edu parempoolsetelt parteidelt hääle äravõtmisel ikkagi elektoraadi nihet vasakule.

⁸⁴ Oma arvutustes lähtusin sellest, et oleks loomulik, kui ESTP oli 1926. aastal säilitanud endale 1923. aasta ISTP ja ESDTP valijate toetuse, kuid nagu piirkondlik analüüs näitab, ei ole asi nii lihtne.

⁸⁵ III Riigikogu valimised, lk 27

Asunike Koondisel, ESTP kasvatas oma toetust 5,5 protsendi võrra (võrreldes ESDTP ja ISTP 1923. aastal saadud häältega). Seda on umbes sama palju kui vasaksotsialistlike erakondade poolt kaotatud häáli (6,4%).

ESTP ei kuulunud ei maal ega linnas nende erakondade hulka, mis oleksid oma populaarsust kõige rohkem kasvatanud. Kui võrrelda ESTP häälte arvu suurenemist Tööerakonna poolehoiu tõusuga linnades (vastavalt 1,9% ja 9,1%) ning Asunike Koondise tulemusega maal (vastavalt 5,5% ja 13%), siis ESTP esinemine jätab tagasihoidliku mulje. Sellegipoolest sai ESTP kokku rohkem häáli kui ükski teine erakond ning teda võib pidada valimiste võitjaks (üleolek oli siiski väike, kuna Põllumeeste Kogusid edestati vaid 1200 hääleaga). Erakonna edu tagajaks võib nimetada laiaulatuslikku baasi ja stabiilsust. Asunike Koondise valimistulemuse paranemine tulenes sellest, et nad kandideerisid erinevalt eelmistest valimistest, kus nende nimekirjad olid vaid kolmes valimisringkonnas, seekord kogu riigis. Kuigi asunikud said hea tulemuse maal (17,9%), ei suutnud nad leida poolehoidu linnades: linnades sai ESTP 19,0% ja asunikud 1,5% häältest. Teiseks, erinevalt Tööerakonnast suurendas ESTP oma toetajaskonda nii maal kui linnas. Samal ajal nullis Tööerakonna populaarsuse tõusu linnades selle vähenemine maal (maal läksid varem Tööerakonnale antud hääled peaaesjalikult Asunike Koondisele), mistõttu erakonna tulemus paranes 1923. aastaga võrreldes vaid 1,2%.

Kui vaadata ESTP esinemist linnade kaupa, siis selgub, et kolmeteistkümnest linnast kuues (Tallinn, Pärnu, Narva, Haapsalu, Paide, Paldiski) olid nende tulemused küllaltki sarnased, jäädes vahemikku 13,9% kuni 16,5%. Linnadest kõige tagasihoidlikum tulemus saadi Petseris (10,4%), kus tuli konkureerida Vene rahva ühendatud nimekirjadega (43,2%) ning Rakveres (12,9%). Loetletud kaheksas linnas sai ESTP viiel korral teise, kahel kolmanda ning ühel korral neljanda koha. Esimese koha sai paljudes linnades Tööerakond. Tallinnas ja Haapsalus, kus ESTP tuli kolmandale kohale, kaotati lisaks vastavalt ETP-le ja Rahvaerakonnale. Narvas edestasid ESTP-d korralikule tulemusele (15,6%) vaatamata Tööerakond, ETP ja napilt (15,7%) Vene rahva ühendatud nimekirjad.

Viies linnas (Valga, Võru, Viljandi, Kuressaare ja Tartu) võitis ESTP valimised. Kuressaares (22,8%) ja Saaremaal olid sotsialistid varemgi populaarsed, kuigi neil tuli linnas rinda pista Saksa-Balti erakonnaga (20,5%). ESTP oli populaarne ka Võrus, kus saadi varasemale lähedane tulemus (32,2%). Raskem on seletada sotsialistide populaarsuse järsku

tõusu Tartus (25,6%), Viljandis (31,7%), ja Valgas (41,7%), kus ESTP toetuse kasv ületas kümnet protsenti.

Nagu näha oli ESTP toetus linnades üldjuhul stabiilne ega langenud kusagil alla kümne protsendi. Enamikes linnades jäi see kümne ja viieteistkümne protsendi vahele. Sellest võiks järeldada, et ESTP-l oli kindel toetus linnaelanike (tõenäoliselt vaesemate kihtide) seas. Samal ajal oli päris palju tööstustöölisi radikaalsemalt meelestatud, millest annab tunnistust suuremates tööstuslinnades, Tallinnas ja Narvas, ETP poolt antud häälte hulk (vastavalt 19,3% ja 16,4%). Silma torkavad ka regionaalsed erinevused. Kahes linnas (Võrus ja Kuressaares), kus sotsialistide populaarsus oli juba varasemalt suur, korrati head valimistulemust (saades 30 ja 20 protsenti häältest). Ülejäänud kolmes linnas tõusis toetus ESTP-le enam kui kümne protsenti ning saadi 25-40 protsenti häältest.

Veelgi parema tulemuse sai ESTP alevitest. Üheksast maakonnast, kus olid alevid, saadi esimene koht kuues. Harjumaal oldi sunnitud leppima teise kohaga Tööerakonna järel. Harjumaal oli kaks alevit – Nõmme ja Keila. Kuigi esimene asus Tallinna lähedal, oli selle sotsiaalne koosseis teistsugune, kuna tegu oli aedlinnaga, kus elas just jõukam rahvas. Seega toetus ESTP-le Nõmmel näitab partei mõõdukat populaarsust ka suurema sissetulekuga kihtides. Kuna Keila oli Nõmmest kordades väiksem, saab ESTP tulemust seletada sellega, et Harjumaa alevid hääletasid sarnaselt Tallinna linnaga. Läänemaa ainsas alevis Kärddlas oli ESTP kolmandal kohal Tööerakonna ja Rahvaerakonna järel ning Tartumaa alevites jäädi alla Rahvaerakonnale ja Vene rahva ühendatud nimekirjadele. Allajäämist Tartumaa alevites Rahvaerakonnale tuleks seletada liberaalse Tartu haritlaskonna, Jaan Tõnissoni ja tema liberaalse ajalehe *Postimees* mõjuga.⁸⁶ Vene rahva ühendatud nimekirjad olid edukad, kuna neil oli suur toetus Peipsi-äärsetes vene asulates (Kallastes ja Mustveel). Järvamaal ja Virumaal, kus ESTP toetus oli tagasihoidlikum, saadi alevitest veidi üle kolmekümne protsendi hääli. Lõuna-Eesti maakondade (Valgamaa, Viljandimaa, Pärnumaa ja Võrumaa) alevites oli toetus kõige suurem, ulatudes neljakümnest kuni viiekümne protsendini.

Valdade valimistulemused maakonniti varieerusid veelgi rohkem. Kuigi ESTP sai maakondades suurema protsendi häältest kui linnadest, võitis erakond valimised vaid nelja maakonna valdades üheteistkümnest. Kõige vähem (6–13%) hääli saadi Harjumaal, Virumaal

---

⁸⁶ Mati Graf. *Parteid Eesti Vabariigis 1918–1934 koos eellooga (1905–1917) ja järellooga (1934–1940)*. Tallinn, TPÜ kirjastus, 2000, lk 189-190

ja Läänemaal. Nendes piirkondades oli ESTP selgelt ebapopulaarne ning valimiste üldarvestuses saadi kolmas kuni kuues koht. Järvemaal saadi küll rohkem hääli (18%), kuid kolmandast kohast kõrgemale tõusta ei õnnestunud sealgi. Maapiirkondades jäädi põhiliselt alla kahele agraarparteile – Põllumeeste Kogudele ja Asunike Koondisele. Ülejäänud maakondade valdades oli ESTP toetus 26–43%. Esimese koha saavutamiseks ei piisanud sellest ainult Pärnu- (26,2%) ja Võrumaal (34,3%), kus jäädi alla Põllumeeste Kogudele. Ülejäänud maakondades, mis asusid Lõuna-Eestis (Petseri-, Valga-, Saare-, Viljandi- ja Tartumaa) võitis erakond valimised. Vaatamata sellele, et partei pidi konkureerima agraarerakondadega, suutis ESTP saavutada korraliku tulemuse maapiirkondades, saades suhteliselt tagasihoidliku tulemuse vaid kolmes maakonnas.

Nagu näha on sotsialistide hea valimistulemuse taga paljuski Lõuna-Eestist saadud suur häälte hulk. Seega oleks mõistlik lähemalt käsitleda ESTP populaarsuse võimalikke põhjuseid just selles piirkonnas. Võrreldes Põhja-Eestiga oli Eesti lõunaosa maapiirkondade elanikkond rohkem kihistunud ning varalised vahed rikaste ja vaeste vahel suuremad. See omakorda lõi soodsa keskkonna sotsialistlike ideede populaarsusele arvuka vaese maarahvastiku seas. Lõuna-Eesti rahvastiku suurem stratifitseeritus on seotud kapitalistlike suhete varasema sisseviimisega.

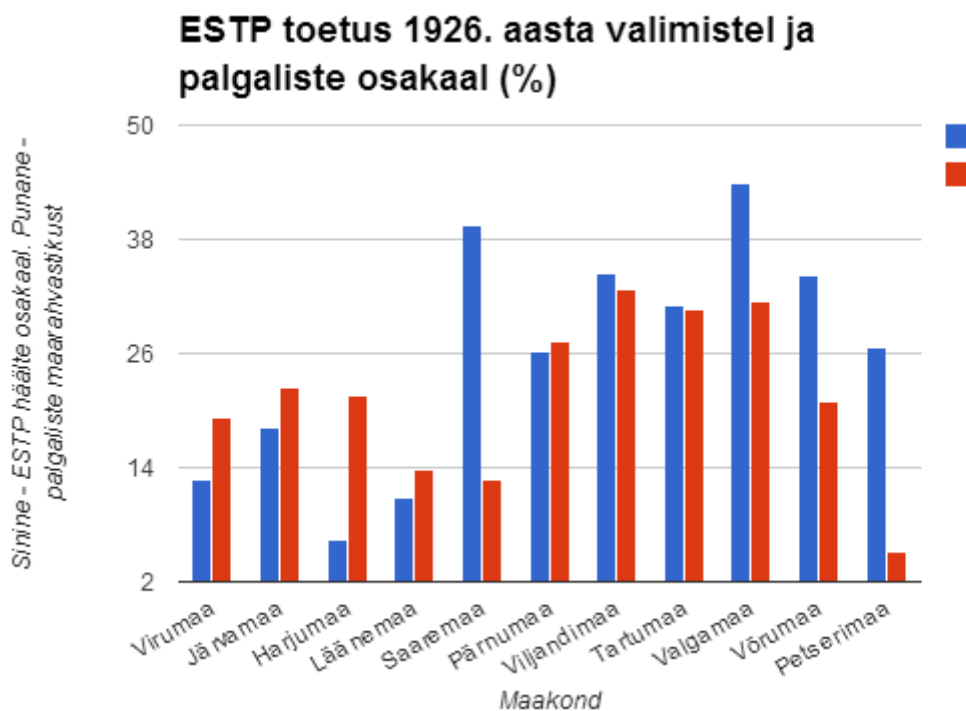
Talude päriksostmine algas Lõuna-Eestis palju varem kui maa põhjaosas. Näiteks 1881. aastaks oli tulevasel Viljandi- ja Võrumaal päriks ostetud üle 60% taludest, Tartumaal oli see arv üle 40% ning Valgamaal 80% kandis. Samal ajal oli suures osas ülejäänud Eestist päriksostetud talude arv jäänud alla 15%. Erandi sellest moodustas Pärnumaa, kus talude müümine eraomandusse oli paremal järjel, kuid polnud siiski jõudnud ülejäänud Lõuna-Eestiga samale tasemele.⁸⁷ 19. sajandi lõpul oli Lõuna-Eestis 14% suurtalunikke ning 27% vabadikke, samal ajal oli Põhja-Eesti vastavad arvud 8% ja 16%.⁸⁸ Kuna talude päriksmüümine oli toimunud suuremalt osalt Liivimaal, olid Põhja-Eesti talud, mille erastamine toimus peamiselt maareformi kaudu võrdsema majandusliku tugevusega ning seal esines vähem suurtalusid.

---

⁸⁷ Eesti ajalugu V: Pärisorjuse kaotamisest Vabadussõjani. Peatoim. Sulev Vahtre. Tartu, Ilmamaa, 2010, lk 109

⁸⁸ Samas, lk 133

Selleks, et seletada valimistulemusi maapiirkondades pakun välja järgneva hüpoteesi: seal, kus talurahvas oli kihistunud, oli toetus sotsialistidele suurem. Selleks kavatsen võrrelda talurahva kihistumist sotsialistide poolt antud häälte hulgaga. On olemas mitmekülgsed andmed, mis annavad aimu Eesti maarahvastiku varanduslikust kihistumisest 1920. aastatel. On olemas andmed talude suuruse kohta 1929. aastast, palgatööliste osakaalu kohta maarahvastikus 1929. aastast ning maatööliste ja palgatööjõudu kasutavate peremeeste osakaalust 1922. aastast.⁸⁹ Kuna palgatööliste osakaal annab kihistumisest ühtsema pildi ning iseloomustab kihistumist sotsialistliku poliitika populaarsuse perspektiivist paremini, siis võtan ma aluseks selle. Oma lähenemises tuginen eeldusele, et mida rohkem kasutatakse palgatööjõudu, seda kihistunud on ühiskond. Ajalise läheduse tõttu tuginen ma 1929. aastast pärit andmetele, mis kajastavad palgaliste hulka saja töötava perekonnaliikme kohta. Andmed on esitatud allpool asuvas tabelis, kus neid võrreldakse 1926. aasta valimistel sotsialistide poolt antud häältega protsendiga maakondade kaupa.

⁸⁹ Eesti 1920-1930. Arvuline ülevaade, Tallinn, Riigi statistika keskbüroo, 1931, lk 49, lk 53;

⁸⁹ 1922. a. üldrahvalugemise andmed. Vihik III, Rahva tööala ja ühiskondline kihistus, Tallinn, Eesti riikline statistika, 1925, lk 42

Palgatöölise protsentuaalne osakaal maakondades (punane) on võrreldud ESTP poolt antud häälte protsendiga (sinine). Võrdluse tulemusel võib maakonnad võib üldiselt koondada mitmeks piirkonnaks:

Põhja-Eestis (Virumaa, Järvamaa, Läänemaa, Harjumaa) olid ülekaalus maareformi läbi loodud uued talud, mis olid suhteliselt keskmise suurusega ning kus talunikud said ise kogu tööga hakkama. Seetõttu ei vajatud nii palju palgatööjõudu ning ei poliitiline polariseerumine ega sotsialistide populaarsus olnud kuigi tugev. Iseloomulik on tendents – ESTP poolt antud häälte hulk oli mõned protsendid väiksem kui palgatöölise osakaal elanikkonnast. See tuleneb sellest, et seoses asunike suure osakaaluga ühiskonnas domineeris sealsel poliitmaastikul Asunike Koondis. Erandiks oli Harjumaa, kus ESTP populaarsus oli erakordselt madal. Kuigi sotsialistide ebapopulaarsus Harjumaal oli pikaajalisem nähtus, ei suuda pakkuda sellele fenomenile head seletust.

Saaremaa oli ühelt poolt väikese palgatöölise arvuga, kuid väga suure toetusega ESTP-le. Seda asjaolu võib seletada mitme teguri koosmõjuga. Esiteks oli Saaremaal põllumajanduslikult vähese tootlikkusega maa. Teiseks oli osaliselt seetõttu talude päriseks ostmine toimunud aegleselt ning domineerisid väiketalud. Mõisamaad olid suured ning saarel oli palju moonakaid. Kolmandaks oli Saaremaal ebaõnn sattuda varakult Saksa okupatsiooni alla. Kuna Saksamaal oli terav puudus toiduainetest, tabasid saart mitmed rekvisitsioonid, mis jätsid saarlased majanduslikult virelema. Kõige tipuks toimus Saaremaal Vabadussõja ajal ka vasakpoolne mäss, mis valitsusvägede poolt maha suruti. Kõik see tekitas saarel muu Eestiga võrreldes eriolukorra, mis kajastus suuremas toetuses sotsialistidele.⁹⁰

Lõuna-Eestis (Pärnumaa, Võrumaa, Valgamaa, Tartumaa, osaliselt ka Võrumaa) oli palju suuri ja jõukaid talusid, kus vajati töökäsi ning seda on näha ka palgatöölise suures hulgas. Seetõttu oli rahvastik poliitiliselt rohkem polariseerunud. ESTP poolt antud häälte protsent oli lähedane palgatöölise osakaalule elanikkonnast. Tartumaal vähendas seda Jaan Tõnissoni populaarsus ning Pärnumaal tõenäoliselt asjaolu, et osa talusid polnud veel päriseks ostetud. Valgamaa näol, kus ESTP populaarsus oli ebaproportsionaalselt suur, oli tegu hilise ja kunstliku moodustisega, mis kujundati Tartu-, Võru- ja Viljandimaa osadest ning see ei sobi ühtegi mudelisse. Võrumaa ja Petserimaa erinesid ülejäänud Lõuna-Eestist selle poolest,

---

⁹⁰ Piret Hiie. 1919. aasta mäss Muhu- ja Saaremaal. – *Saaremaa Muuseumi Toimetised* 6. Kuressaare, 2010, lk 12-18

et seal ei olnud suurt hulka maaproletariaati, kuid see-eest anti ESTP-le palju toetushääli. Petserimaal tõusis sotsialistide toetus eelmiste valimistega võrreldes järsult ning maakonna hääletustulemusi on keeruline seletada selle sotsiaalse struktuuri kaudu. Küll aga on võimalik seletada Petserimaa muu Eestiga võrreldes erandlikku valimismustrit asjaoluga, et piirkond oli arenenud pikka aega eraldi ning erines seetõttu ülejäänud riigist nii kultuuriliselt kui ka majanduslikult. Seega on Petserimaa erijuhus. Ka Võrumaa valimistulemus ei sobi väga hästi ühtegi mudelisse. Kuigi maakonnas ei ole palgatöölise osakaal kuigi suur, on ESTP poolt antud hääle protsent väga tugev ning ületab palgaliste osakaalu protsenti tugevalt. Seda võib mingil määral seletada asjaoluga, et ESTP võis maakonnas välja panna tugevad kandidaadid.⁹¹ Ei ole muidugi välistatud, et tugevat toetust sotsialistidele kolmes Eesti lõunapoolseimas maakonnas põhjustas mingisugune koondtegur, mida pole veel kindlaks tehtud.

Antud hüpotees seletab stabiilset toetust vasakpoolsetele erakondadele Lõuna-Eestis 1920. aastate esimesel poolel ning loob seose ESTP valimisprogrammi rõhuasetuste muutuse (keskendumine maaproletariaadi huvidele) ja selle erakonna suure edu vahel 1926. aasta valimistel riigi lõunaosas. Samal ajal seletab see tõsiasja, miks Põhja-Eestis ei olnud ESTP agraripoliitika maapiirkondades populaarne.

Osaliselt võib ESTP edu Lõuna-Eestis seletada pikaajalise tendentsiga. Kui suuremas osas Eestist sai ESDTP 1919. aasta Asutava Kogu valimistel 30–40% häältest, siis järgnevatel valimistel (1920. ja 1923. aastal) vähenes sotsialistide populaarsus tunduvalt. Seevastu Võru- ja Valgamaal oli asi vastupidine – 1919. aastal jäi ESDTP toetus suhteliselt madalaks (vastavalt 12,1% ja 18,8%), kuid järgnevatel aastatel see tõusis. Viljandimaal oli toetus püsivalt kahekümne protsendi ringis ning Saaremaal kõikus see 30% ja 40% vahel. Lõuna-Eesti maakondades toimus 1920. aastate algul sotsialistide pooldajaskonna vähenemine vaid Pärnu- ja Tartumaal; samas aga pälvisid nii Pärnu- ja Tartumaal kui ka Viljandimaal keskmisest enam toetust ISTP ja kommunistid. Petseri maakonnas anti 1923. aasta valimistel ESDTP-le, ISTP-le ja kommunistidele kokku üle kahekümne protsendi häältest. Seda pole küll palju, kuid tuleks arvestada, et sotsialistidel tuli konkureerida Vene rahva ühendusega, mis sai kolmandiku häältest. Seega oli Lõuna-Eesti maakondades juba enne 1926. aasta

---

⁹¹ Truuväli, lk 159.

valimisi tugev toetus vasakjõududele ning kindlasti löikas ESDTP kasu ka kommunistide populaarsuse langemisest pärast Detsembrimässu.

Protsentuaalselt kõige rohkem saavutas ESTP edu alevites. Esikoht jäi saavutamata vaid kolmes maakonnas ning kahes neist domineerisid kindlasti regionaalsed eripärad. Tulemusi Harjumaal mõjutas suurima alevi, Nõmme lähedus Tallinnale, kus valimised võitis Tööerakond. Tartumaa alevites sai ESTP kolmanda koha, jäädes alla piirkonnas populaarsele Rahvaerakonnale ning saades vähem hääli kui Vene rahva ühendatud nimekirjad, mis osutusid Peipsiäärsetes vene alevites väga populaarseks. Läänemaa ainsas alevis Kärklas jäädi alla Tööerakonnale ja Rahvaerakonnale, kus võis oma osa olla mingitel piirkondlikel eripäradel. Ülejäänud kuue maakonna alevites võitis ESTP, mis näitab alevite elanikke tugevat toetust sellele erakonnale.

Kuue maakonna valdades jäi ESTP alla agraarparteidele – Põllumeeste Kogudele ja Asunike Koondisele. Sellegipoolest suutis erakond võita valimised viies Lõuna-Eesti maakonnas. See edu kajastus ka piirkonna alevites ja linnades. Põhjus, miks lõunaestlased nii ühtlaselt hääletasid võis tuleneda sellest, et piirkonna linnad (peale Pärnu ja Tartu) olid suhteliselt väikesed ning maapiirkondadega tihedalt seotud. Seetõttu olid nende eelistused sarnased valdade hääletustulemustele. Vasakpoolsed parteid olid Lõuna-Eestis 1920. aastate esimesel poolel populaarsemad kui ülejäänud riigis. See tulenes tõenäoliselt suuremast sotsiaalsest kihistumisest ning arvukama vähese maaga või maata talupoegade kihi olemasolust. ESTP tähelepanu suunamine maaproletariaadile ning vabadikele suurendas nende toetust sellele erakonnale, mis tõi kaasa ka erakonna suurepärase tulemuse. ESTP populaarsuse suurenemisele maaproletariaadi seas võis kaasa aidata ka asjaolu, et omaaegne ISTP oli omanud arvestatavat toetust selle elanikkonna kihi seas. Kuna Põhja-Eestis olid sotsiaalsed vastuolud väiksemad, ei saanud ESTP sealsetelt valdadelt oma maaproletariaadisõbralikule poliitikale nii suurt toetust.

Kokkuvõte

Käesolevas töös vaadeldi ESTP kujunemist selle algparteidest – ESDTP-st ja ISTP-st –, erakonna programmi enne 1926. aasta valimisi ning selle esinemist antud valimistel ja valimistulemuste võimalikke põhjusi.

ESDTP-l ja ISTP-l olid kummalgi liitumiseks omad huvid – esimene tahtis peatada oma populaarsuse langust valijaskonnas ning vältida erakonna vasakpoolsete liikmete võimalikku üleminekut ISTP-sse. Viimatimainitud soovis liituda, kuna oldi liiga väikesed, et üksinda edu saavutada ning erakonna väiksusest tingituna võisid parteid kimbutada ka finantsraskused. Liitumise kasuks kõneles ka tõsiasi, et ISTP oli kujunenud endise EISTP paremast tiivast ning oli seetõttu ESDTP-le poliitilistelt vaadetelt palju sarnasem kui kunagine EISTP.

Erakondade koostöö algas ühise häälekandja ajaleht *Ühenduse* väljaandmisest 1923. aasta novembris. Koostööd hakkasid tegema ka parteide fraktsioonid Riigikogus. Põhilisteks teemadeks *Ühenduse* veergudel asetleidnud debatis olid ühendatud partei nime küsimus ning vaidlus selle üle, kas koondunud erakonna taktikaks peaks olema ISTP taktika, mis nägi ette revolutsiooni ja proletariaadi diktatuuri kehtestamist või ESDTP tegevuskava, mille sisuks oli võimu saavutamine parlamentaarsel teel.

1925. aasta aprillis aset leidnud liitumiskongressil loodi uus partei, Eesti Sotsialistlik Tööliste Partei. Selle programmi aluseks võeti ESDTP programm ning ISTP seisukohtadele tehti järeleandmine ainult erakonna nime osas. Vastus küsimusele, miks pidi ISTP tegema nii suuri järeleandmisi võis peituda asjaolus, et viimane oli ESDTP-st kordades väiksema liikmeskonnaga ning oli ühinemisest rohkem huvitatud ja seetõttu ei olnud läbirääkimistelaua taga jõupositsioonil. Samal ajal on võimalik järeleandmisi seletada sellega, et sotsiaalpoliitiline olukord ei olnud enam sama kui ajal, mil loodi ISTP revolutsioonile suunatud programm ning ESDTP mõõdukam programm sobis 1920. aastate keskpaiga Eesti oludele paremini.

Kuigi 1926. aasta valimiskampanias oli endiselt tähtsal kohal seismine tööstustööliste heaolu eest, iseloomustab seda kampaniat varasemast suurem keskendumine maatööliste ning vaesematele talupoegadele, mis kajastub ka *Ühenduses* ilmunud artiklite sisus. Nendes

pöörati tähelepanu vaesemate asunikele ning lubati anda neile võimule tulekul riikliku laenu ning ehitusmaterjale. Maaproletariaadi häält üritati püüda lubadustega vähendada seadusandlikul teel nende töökoormust ning kehtestada miinimumpalk. Vaesematele maaelanikkonna kihtidele lubati jagada maad suurtalude arvelt. Lisaks sellele kutsuti *Ühenduse* lugejaid üles levitama ESTP propagandat valdades. Oma valimispropagandas kritiseerisid sotsialistid kõiki teisi parteisid, kuid oma mahult oli kriitika suurem ETP vastu, kellega ESTP konkureeris tööstustöölise häälte pärast. Valijaskonna osaline kattumine tingis ka konflikti Tööerakonnaga. Kolmandaks rohkem kritiseeritud erakonnaks osutusid Põllumeeste Kogud, kes ühelt poolt olid oma parempoolsuse pärast ESTP suurimad ideoloogilised vastased, kuid oma mõju võis olla ka sellel, et ESTP püüdis suurendada oma populaarsust maaelanikkonna seas, kus sel ajal oli suur toetus kogupõllumeestele.

1926. aasta valimistel sai ESTP stabiilse 10–15 protsendilise tulemuse enamikes linnades ning parandas oma tulemust (võrreldes ESDTP viimaste valimiste tulemusega) keskmiselt 5–6 protsenti. Antud tendents on hästi seletatav ISTP ja ESDTP liitumisega, sest enamikes linnades said ESDTP ja ISTP 1923. aastal kokku veidi rohkem häält kui ühendatud erakond 1926. aastal. Enamikes linnades jäädigi siiski alla Tööerakonnale, kes suutis nendel valimistel oma tulemust teistest erakondadest rohkem parandada. Erandiks olid Lõuna-Eesti linnad ja Kuressaare, kus ESTP võitis valimised ülekaalukalt, mida võib seletada partei mõjukusega maapiirkondades ning sotsialistide erakordse populaarsusega Saaremaal. ESTP saavutas väga head tulemused ka alevites, võites valimised kuue maakonna (ühleksast) alevites, mis näitab, et suur toetus partei poliitikale oli alevite elanikel, kuigi mingisugust konkreetsemat klassi, mis moodustas sotsialistide toetajate põhiosa on siinkohal raske välja tuua.

Valdades saavutati parim tulemus Lõuna-Eestis ning Saaremaal, kus saavutati kas esimene või napilt teine koht. Põhja-Eestis jäädigi maapiirkondades alla agraarparteidele – Asunike Koondisele ja Põllumeeste Kogudele. ESTP suunas suure osa oma valimispropagandast maaelanikkonna vaesematele kihtidele, kuid sai parima tulemuse ainult riigi lõunapiirkondadest. Niisugused tulemused võivad olla seletatavad asjaoluga, et Lõuna-Eesti maarahvastik oli sotsiaalselt rohkem kihistunud, mis oli seotud talude varasema päriseksostmisega ning seetõttu ka suurtalude suhtelise domineerimisega Lõuna-Eestis. Põhja-Eestis aga andis maapiirkondades rohkem tooni maareform, mis jaotas maa talupoegade vahel

võrdsemalt. Lisaks sellele on ESTP üleriigiline populaarsus seletatav pärast Detsembrimässu aset leidnud kommunistide toetuse sulamisega.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Publitseeritud allikad

II Riigikogu valimised, 5.-7. mail 1923. Tallinn, Riigi statistika keskbüroo, 1923.

III Riigikogu valimised: 15.–17. mail 1926. Tallinn, Riigi statistika keskbüroo, 1927.

1922. a. üldrahvalugemise andmed. Vihik III: Rahva tööala ja ühiskondline kihistus. Tallinn, Eesti riikline statistika, 1925.

Eesti 1920-1930. Arvuline ülevaade. Tallinn, Riigi statistika keskbüroo, 1931.

Eesti Vabariigi sisepoliitika 1921–1929: dokumentide kogumik. Koost. Jüri Ant jt. Tallinn-Tartu, Rahvusarhiiv, 2002.

Valitud ja valitsenud: Eesti parlamentaarsete ja muude esinduskogude ning valitsuste isikkoosseis aastail 1917–1999. Koost. Jaan Toomla. Tallinn, Eesti rahvusraamatukogu, 1999.

Kirjandus

Eesti ajalugu VI: Vabadussõjast taasiseseisvumiseni. Peatoimetaja Sulev Vahtre. Tartu, Ilmamaa, 2005.

Eesti ajalugu V: Pärissorjuse kaotamisest Vabadussõjani. Peatoim. Sulev Vahtre. Tartu, Ilmamaa, 2010.

Graf, Mati. Parteid Eesti Vabariigis 1918–1934 koos eellooga (1905–1917) ja järellooga (1934–1940). Tallinn, TPÜ kirjastus, 2000.

Hiie, Piret. 1919. aasta mäss Muhu- ja Saaremaal. – *Saaremaa Muuseumi Toimetised* 6. Kuressaare, Saaremaa muuseum, 2010.

Kuuli, Olaf . Sotsialistid ja kommunistid Eestis 1917–1991. Tallinn, 1999.

Lebbin, Herbert-Armin. Sotsiaaldemokraatia pankrot Eestis. Tallinn, Eesti raamat, 1970.

Tammela, Mari-Leen. Kommunistlik töölisteriühm I Riigikogus (1920-1923). – *Riigikogu Toimetised* 19, 2009. <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=13747>

Toomla, Rein. Eesti erakonnad. Tallinn, Eesti entsüklopeediakirjastus, 1999.

Truuväli, Eerik-Juhan. Valimisõigus ja valimised Eestis 1917-1980. I osa. Tallinn, Eesti Raamat, 1986.

Perioodika

Kaja, 1926.

Ühendus, 1923-1926.

Lisad

Lisa 1. ESTP tegevusprogramm

Lisa 2. ESTP valimisprogramm

Lisa 3. ESTP valimistulemused

Lisa 4. Palgaliste osakaal 100 töötava perekonnaliikme kohta maakonniti

Lisa 5. Talude jaotus suuruse järgi maakonniti

Lisa 1. ESTP Tegevusprogramm (1925)

1. Kodaniku õigused ja vabadused

Kindlas teadmises, et demokraatlik vabariik pakub kõige avaramaid võimalusi töötava rahvavõitluseks omaelujärje parandamise eest ning moodustab kõige kindlama aluspõhja ja lähtekoha sotsialismi kättevõitmiseks, peab ESTP tarvilikuks kaitsta demokraatlikku riigikorda ning rahvavalitsuse järjekindlat teostamist riigis ja kogukondades. Partei peab tarvilikuks kodaniku põhiõiguste, eeskätt sõna-, trüki-, ilmavaate-, koosolekute-, ühinemis- ja streigivabaduse ning isiku- ja nende korteripuutumatusse täieliku maksmapaneku ja kindlustamise ning nende karistamise, kes neid õigusi kitsendavad.

2. Kohtukorraldus

Kõigi kohtuasutuste ja kohtupidamiskorra kokkukõlastamine sotsialistlike pühimõtetega. Rahva poolt valitud kohtunikkude osavõtmine õigusemõistmisest, eriti vandemeeste kohtu sisseseadmine. Erikohtud alaealiste jaoks. Maksuta õigusemõistmine ja maksuta õigusteadline abi kõigile varanduseta kodanikkudele. Tasu neile, keda eeluurimiseks süütult vahi all peetud või süütult karistatud. Surmanuhtluse kaotamine. Parandusmajad täis- ja alaealistele.

3. Rahupoliitika

Sõjavägede ja relvastuse vähendamine rahvusvahelistel julgeoleku kindlustusel. Rahvusvaheliste tüliküsimuste lahendamine sundusliku vahekohtu teel. Riigikaitse korraldamine demokraatliku rahvaväe pühimõtetel.

4. Kultuuripoliitika

Ühtluskooli pühimõtetel rajanev ilmalik kool. Maksuta ja sunduslik üldharidus mõlemast soost lastele kuni 16. eluaastani. Maksuta kutselise erihariduse võimaldamine kõigile soovijaile. Kesk- ja kõrgema hariduse kättesaadavaks tegemine laiematele hulkadele. Õpilaste varustamine õppeabinõudega ja toitmine koolis ning kehvemate õpilaste varustamine riietega, jalanõudega ja toiduga riigi ja kogukondade kulul. Riikliku ja kogukondliku toetuse andmine üld- ja kutsehariduse laialilaotamiseks töötavate kihtide hulgas. Töölismajade soetamine ja ülalpidamine riiklikul ja kogukondlikul toetusel. Raamatukogude võrgu arendamine.

Kirik täielikult riigist lahutada. Kõik usulised ja kiriklikud koondused tunnustada eraühinguteks.

5. Maksu- ja majanduspoliitika

Riigi ja omavalitsusmaksusüsteemi rajamine järk-järgult tõusvale (progressiivsele) tulu-, varanduse- ja pärandusmaksule. Väärtuste juurdekasvumaksu sisseseadmine. Uhkusasjad suurte maksude alla. Ära kaotada isikumaks ja need tolli- ning teised kaudsed maksud, kui ka kõik muud majanduspoliitika korraldused, mis töötavate kihtide huvid ohvriks toovad kodanlise vähemuse huvidele. Tööstuse, eriti aga riikliku tööstuse edendamine. Üldtarvitatavate veo- ja liikumisvahendite, kinnitusasutuste ja teiste monopoolsete ettevõtete riigi ja kogukondade kätte võtmine. Ühistegelise liikumise edendamine.

6. Maapoliitika

Maakorralduse otstarbekohane ja kiire teostamine. Maa anda harijale põliseks pärandatavaks tarvitamiseks. Maaga hangeldamine kaotada; võõrandatud mõisamaade eest tasu mitte maksta. Maamaksud ja kohustused õiglaselt jaotada.

Asunikkude, väikerentnikkude (popside, saunikute, kantnikkude jt.), käsitöölise, kalameeste ja endiste mõisatöölise seisukorra kindlustamine ning nende varustamine maaga. Eluasemeks maa andmine soovijaile kas riigi- või eramaadest.

Maamajanduse viljakuse tõstmine ja laiaulatuslikkude maaparandustööde korraldamine. Maapanga asutamine. Põllutöölise töö-, palga- ja korteriolude parandamine ning korrastamine.

7. Rahva tervishoid ja korteripoliitika

Rahva üldise tervishoiu eest hoolitsemine. Arstiabi kõigile kättesaadavaks teha. Maksuta arsti- ja sünnitusabi kehvemaile. Arstimisasutuste ja kosutuspaikade asutamine ning ülalpidamine riigi ja kogukondade poolt. Tervishoidlik järelvalve paremale järjele tõsta.

Võitlus alkoholismi vastu, alkoholimüügi kitsendamine kuni täieliku alkoholi keelu maksmapanemiseni.

Inimväärilikkude ja tervishoiu nõuetele vastavate elukorterite ehitamine tööliste ja teistele varanduseta kodanikkudele riigi ja kogukondade poolt ja algatusel. Odavate elumajade ehitamise edendamine riigi ja kogukondade poolt pikaajaliste odavate laenude ja muude hõlbustuste abil. Kortrite ja üüri normeerimine ja sunduslik kortrite järelvalve. Omavalitsusasutuste ja tööliste esitajate järelvalve ettevõtete poolt töölistele antavate kortrite üle.

8. Hoolekanne

Üldine riiklik kinnitus ja hoolekanne: kõigi oma tööjõust elavate kodanikkude kinnitamine haiguste, vigastuste, töövõimetuse, vanaduse ja tööpuuduse vastu ning emakssaamise korral; toetust puudustkannatavatele lasterikastele perekondadele, leskede,

vaeslaste ja vigastele; rinnalaste- ja emadekodud, lastevanemad, kasvatusmajad ja vanade ning vigastekodud jne. Palgatöölise ja teenijate kinnituskulud ettevõtete ja riigi kand. Kinnitussuhted juhtimine kinnitatute omavalitsuste põhimõttel.

9. Töökaitse

Kaheksatunniline tööpäev palgatööliste. Alla 8-tunniline tööpäev hädaolukorras ja tervisvastastes tööharudes, samuti ka alaealistele. Vähemalt 42 tundi ühtjärke kestev iganädalane puhkeaeg kõigile palgatööliste.

Ületunnitöö ära kaotamine (ületunnitööd võib teha ainult tööliste kutseühisuse ja vanemate nõukogu nõusolekul). Öötöö ära kaotada kõigil tööaladel, kus see tehnilistel tingimustel ei ole paratamata tarvilik. Naiste ja alaealiste öötöö täielik kaotamine ja nende töökeeld hädaolukorras ja tervisele kahjulikkudel tööaladel.

Naiste vabastamine töölt 6 nädalat enne ja 6 nädalat pärast sünnitamist täie tööpalgaga. Sünnitussuhted poolt imetusraha maksmine emadele vähemalt 9 kuud pärast sünnitamist. Rinnalaste sõimed tööstusettevõtete juurde, kus naistööjõudu suuremal hulgal tarvitatakse. Imetavad naistöölised töölt vabaks vähemalt iga 3 tunni tagant pooleks tunniks. Palga alammäära kindlustamine vastavalt elatismiinumile. Nais- ja meestöölise ühesuguse töö eest ühesugune palk. Palga maksmine tööajal. Tähtajal maksmata jäetud palgaosa pealt kõrge viivitusprotsent tööliste kasuks.

Kollektiivlepingud tööliste ja ettevõtjate vahel.

Tööliste ilma põhjuseta lahtilaskmine ära keelata. Iga-aastane puhkeaeg palga edasimaksmisega kõigile palgatööliste ja teenijatele.

Lepituskodade ja vahekohtute asutamine tööliste ja ettevõtjate vaheliste tülide lahendamiseks. Ülemaalse maksuta tööbörside võrgu asutamine.

Töökaitse seaduste ja järelvalve laiendamine kõigi tööalade kohta; töökaitse seaduste rikkumise kaelakohtulikule vastutusele võtta. Tervishoidlik järelvalve kõigis palgatööd tarvitavates ettevõtetes. Tööliste esitajate osavõtmine töökaitse ja tervishoidlikust järelvalvest.

Allikas: Eesti Vabariigi sise poliitika, lk 385-389.

Lisa 2. ESTP Valimisprogramm (1926)

1. Maksude alal

Maksukoorem õiglaselt ära jaotada; kodanikud, kelle sissetulek alla elatusmiinimumi, maksuvabaks; isikumaks ära kaotada.

Esimesejärgu tarbe- ja toiduainete, nagu vilja, heeringa, suhkru jne., samuti tarbeainete pealt sisseveotoll kaotada, kuid maksustada seda kõrgemalt uhkusasjade sissevedu.

2. Riigimajanduse alal

Majanduselu tervendamiseks, tööstuse ja kaubanduse elavdamiseks ning tööpuuduse vähendamiseks on vaja:

Kaasa aidata suurtööstuse ümberkorraldamisele turunõuetele vastavalt ja arendada kesk- ning väiketööstust.

Asuda läbikäimisteede paremale järjele seadmisele ja uute raudteede ehitamiskavade teostamisele.

Arendada kaubanduslikku läbikäimist välisriikidega omamaa saadustele turgude leidmise otstarbel.

Riigikahjude ärahoidmiseks elujõuetutelt pankroti äärel seisvatelt ettevõtetelt võimalikult ruttu tagasi nõuda laenuid, mis neile Eesti panga poolt antud; kurikuulsa Harju Panga tegelased ja teised riigi ja eraisikute raha raiskajad pankrott- meistrid kohtulikule vastutusele võtta.

Lihtsustada ja odavamaks teha riigi- ja omavalitsusasutuste asjaajamist ning teostada kokkuhoidmist nii riigi kui omavalituste eelarvetes.

Asuda uue omavalitsuste seaduse väljatöötamisele eesmärgiga- omavalitustele nende kindlaksmääratud võimupiirides ülesannete täitmist takistamatult võimaldada.

3. Põllumajanduse alal

Popsiseadus ellu viia nii, et popsid oma senistele asukohtadele võiksid jääda.

Eluaseme loomist võimaldada ka neile popsidele ja endistele mõisatöölisele, kes on sunnitud senistele kohtadelt lahkuma, aga ka teistele põllu- ja metsatöölisele, üldse maatameestele, andes neile maad, ehitusmaterjali ja ehituslaenu ühistel alustel asunikkudega.

Asunikkude ehitus- ja asumisaeg kiiremalt lõpule viia tarviliku toetuste abil.

Maade söötijätmise vastu võidelda sellekohaste erimaksude ja teiste sundabinõudega.

Riiklike maaparandustöid suuremas ulatuses ette võtta ja toetada.

Ära kaotada põllumajandusele kahjutoov maaga hangeldamine, mis avaldub maasaamise eesõiguse edasimüümises ja muus sarnases. Hangeldajailt maad ära võtta.

Eriotstarbemaade ja üksikutele isikutele üle normi antud maade väljaandmine revideerimisele võtta.

4. Töökaitse ja hoolekande alal

Töölisele kindlustada organiseerimise ja liitumise vabadus ning anda töölisorganisatsioonidele võimalus takistamatult tegutseda.

Töölise ja teenijate palgaolusid parandada, et töötasu riigi- kui ka eraettevõttes ja asutustes võimaldaks töötegijale ja ta perekonnale inimvääriliselt elada.

Kollektiivlepingute sõlmimine tööliste ja ettevõtjate vahel.

Kõigi tööliste kohta maksuma panna haiguste, õnnetuse, töövõimetuse ja tööpuuduse vastu kinnitamise seadus ühes vanaduskinnitamisega, samuti ka ajakohased töökaitse ja tervishoiu seadused.

8 - tunniline tööpäev seadusandlikel teel kindlustada ja põllutöölise tööaja ning palgaolude korraldamise seadus parandada ja ellu viia.

5. Korterikitsikuse vastu võitlemise alal

Üüriseadus parandatud kujul kuni korteriolude parandamiseni maksuma jätta, ühtlasi korterikitsikuse vastu võidelda odavate väike- elukorterite ehitamise abil.

6. Rahvahariduse alal

Rahvakool paremale järjele tõsta. Kutseharidus kättesaadavamaks teha laiadele rahvahulkadele. Kehvemaile õpilastele õppeabinõud, toit ja kehakate riigi ning kogukondade kulul.

7. Välispoliitika alal

Kindel rahupoliitika kõigi riikidega. Toetada kõiki rahvusvahelisi algatusi, mis kindlustavad rahu ja võimaldavad riigikaitsekulude vähendamist.

8. Õigusliku korra kindlustamise alal

Kindel õiguslik kord maksma panna ja sõjaseadus ära kaotada. Isiku- ja korteripuutumatus ning kodaniku põhiõigusi kindlustada ja kaitsta. Poliitilised süüteoasjad sõjakohtute asemel kodanliste kohtute otsustamiseks anda.

Laiaulatuslik amnestia poliitiliste süütegude eest karistatuile.

9. Mõisnikkudele tasumaksmise küsimuses

Võõrandatud maa eest mõisnikkudele tasu mitte maksta

Allikas: Ühendus 27. märts 1926, lk 3.

Lisa 3. ESTP valimistulemused 1926. aasta Riigikogu valimistel

ESTP valimistulemused linnades

Linn	Hääli	%	Koht
Tallinn	9.043	13,9	III
Valga	2.494	41,7	I
Tartu	7.471	25,6	I
Võru	898	32,2	I
Viljandi	1.898	31,7	I
Kuressaare	397	22,8	I
Petseri	118	10,4	II
Pärnu	1.558	16,5	II
Narva	1.778	15,6	IV
Haapsalu	321	14,3	III
Paide	268	15,6	II
Rakvere	522	12,9	II
Paldiski	69	14,2	II

ESTP valimistulemused maakonniti

Maakond	Hääli	%	Koht
Tartumaa	24.786	28,8	I
Valgamaa	8.780	43,0	I
Võrumaa	13.467	34,3	I
Viljandimaa	13.934	34,6	I
Pärnumaa	11.498	25,6	I
Saaremaa	10.407	38,3	I
Petserimaa	4.837	25,6	I
Järvamaa	5.415	19,4	II
Läänemaa	3.798	10,8	IV
Harjumaa	12.193	11,2	IV
Virumaa	9.009	12,8	IV

ESTP valimistulemused alevites

Alevite maakond	Hääli	%	Koht
Harjumaa	505	13,4	II
Läänemaa	114	14,7	III

Tartumaa	856	21,5	III
Võrumaa	328	50,2	I
Pärnumaa	1.356	50	I
Viljandimaa	833	46,6	I
Valgamaa	438	39,6	I
Järvamaa	890	32,2	I
Virumaa	876	33,8	I

Allikas: III Riigikogu valimised: 15.–17. mail 1926. Tallinn, Riigi statistika keskbüroo, 1927.

Lisa 4. Palgaliste osakaal 100 töötava perekonnaliikme kohta maakonniti (1929)

Maakond	Viru	Järva	Harju	Lääne	Saare	Pärnu	Viljandi	Tartu	Valga	Võru	Petseri
Palgaliste osakaal	19,3	22,4	21,5	13,7	12,7	27,2	32,7	30,7	31,4	21,0	5,2

Allikas: Eesti 1920-1930. Arvuline ülevaade, Tallinn, Riigi statistika keskbüroo, 1931, lk 53.

-Lisa 5. Talude jaotus suuruse järgi maakonniti (%) (1929)

Maakond	1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	50-100 ha	üle 100
Virumaa	14,5	20,3	30,4	18,8	13,7	2,0	0,3
Järvamaa	9,6	14,0	29,2	23,7	18,7	4,3	0,5
Harjumaa	12,6	13,3	26,5	21,0	19,4	6,6	0,6
Läänemaa	6,2	10,2	27,7	26,1	24,9	4,6	0,3
Saaremaa	12,5	13,8	28,7	19,9	19,8	8,1	0,2
Pärnumaa	17,0	14,0	23,2	17,5	18,7	9,0	0,6
Viljandimaa	15,6	15,4	23,6	16,8	20,3	7,9	0,4
Tartumaa	25,3	14,4	22,6	16,0	16,6	4,7	0,4
Valgamaa	20,6	13,5	25,3	17,4	16,8	6,0	0,4
Võrumaa	24,7	13,7	28,4	19,0	12,1	2,0	0,1
Petserimaa	34,2	35,5	22,3	5,1	2,4	0,4	0,1

Allikas: Eesti 1920-1930. Arvuline ülevaade, Tallinn, Riigi statistika keskbüroo, 1931, lk 49.

Summary

Formation of the Estonian Socialist Workers' Party and its participation in the III Estonian Parliament elections

The aim of this thesis is to examine the formation of the Estonian Socialist Workers' Party (ESWP) through the merging of the Estonian Social Democratic Workers' Party (ESDWP) and the Independent Socialist Workers' Party (ISWP). The thesis also addresses the ESWP's performance in the 1926 Estonian Parliament elections and attempts to determine the reasons behind its unexpected victory in the polls.

The ESDWP and the ISWP were both interested in merging - the first wanted to reverse the loss of its popularity and to eliminate the chance of its leftmost members defecting to the ISWP. The latter was too small to succeed in elections alone and was thought to have financial difficulties. The ESDWP and the ISWP could relatively easily find common ground in political views as the ISWP consisted of the right-wing of the previous, Estonian Independent Socialist Workers' Party (EISWP).

The first fruit of collaboration between the ESDWP and the ISWP was the *Ühendus*, a newspaper that was published from November 1923. This was accompanied by a closer cooperation of the both parties factions in the Parliament. The topic of merging was debated on the pages of *Ühendus*. The main subjects were the name of the new party and the question about what tactics the new party should adopt. The ISWP wanted to seize power in a violent revolution and to establish the dictatorship of the proletariat, however the ESDWP preferred to get to power by the means of electoral struggle.

In April 1925 the ESWP was founded. Its program was mainly based on that of the ESDWP. The reasons why the ISWP had to make so big concessions could be the fact that the ESDWP eclipsed the ISWP by the huge numbers of its members and fact the ISTP was clearly more interested in the merging. Both factors made the ISWP the weaker party behind the negotiations table. Last but not least - the ISTP's political program, which was oriented

towards revolutionary struggle was becoming more and more out of context of the socio-political situation of the mid-1920's Estonia.

While in the political campaign for 1926 Estonian parliamentary elections ESWP's maintained its traditional issue about promoting the welfare of industrial workers, there was a strong shift towards trying to appeal to the poorer peasants. Upon coming to power the party promised them to regulate the wages and provide cheap loans and free building materials. Excess land was to be confiscated from the large farms and given to the landless farmers.

In the 1926 parliament elections the ESWP scored 10-15 per cent of support in most of the cities, improving the ESDWP's result in the last elections by 5-6 per cent. The improvement can be explained by the merging with ISWP as the results in 1926 can be roughly compared with the amount of votes both parties received in the previous elections. Although the first place in the cities was snatched by the Estonian Labor Party, the ESWP received strong support in South Estonia. ESWP had the biggest support in boroughs, winning the elections in six out of nine county boroughs. In North Estonia ESTP had to concede before the superiority of the Farmer's Assemblies. ESWP directed its propaganda towards the poorer classes of rural population, but gained the best results from Southern of the country while in the North this policy had mild results. This can be explained by the fact that in South Estonia the peasantry was more stratified, but in the North the land ownership that had taken its final form by the agrarian reform in 1919 had a more egalitarian structure. The rise in ESTP's popularity was also due to the unsuccessful communist coup in December of 1924 after which the communists lost most of their support.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Oskar Ausmees** (sünnikuupäev: 13.04.1989)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

bakalaureusetöö „Eesti Sotsialistliku Töölispartei kujunemine ja selle osalemine III Riigikogu valimistel“,

mille juhendaja on dotsent Ago Pajur,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 01.09.2014

(allkiri)